

TRANSILVANIA

(Buletin de tehnică culturală.)

Figuri și fapte pilduitoare din trecut.

Din vremuri grele

de **Dr. Alex. Vaida-Voevod.**

Era în 1896—97.

Trecuse procesul „Replicei“. Aurel C. Popovici, la stăruințele noastre, ale prietenilor săi, se expatriase, stabilindu-se la București.

Memorandiștii, eliberați dela Vaș și Seghedin, au găsit o opinie publică demoralizată, pe urma intrigilor urzite de Sturdza și plasate de Slavici și de Mangra, în sufletele frunțașilor de dincoace de munți.

Poporul, săracul? Masele intelectualilor? Poporul se tânguia: „Of, of, of, of, rob e Lucactu la Unguri.“ Intelectualii scrutau: „unde-i nexul causal“ al neînțelegerilor dintre Raștu și Lucactu, conform rețetei aruncate între ei, de dibăcia fără scrupuli, a lui Mangra. Cu ce aiere de savantlăc se discutau cele mai absurde clefete, de oameni normali în aparență, dar fără orizont politic. Regățeanul, cu fantasia lui vie, inventează bucuros o poveste. O colportează dela om la om, fiecare căutând pe prostul care să o creadă. Mahalagtiului intelectual ardelean îi place să-și dea importanță, să apară adânc, când i s'a șoptit un „secret“. Chiar și când este convins că secretul e o calomnie evidentă, dacă e brodată pe coarda „moralei publice“, a „moralei

sexuale“, a „moralei fariseice“, snobismul colectiv îl cuprînde și pe individ. O aură de criticism defetist și lăse judecata opiniei publice ardelenе. Cei cari au turnat atunci acest virus în sufletele ardelenilor au făcut-o cu premeditare, urmărindu-și scopul, etapă cu etapă, prevăzând succesul. Căci lor le trebuia un Ardeal paralizat în energiile sale dinamice. Era anul Mileniului. Se făceau pregătiri mari și costisitoare, spre a serba aniversarea de 1000 de ani a năvălirii Maghiarilor în Panonia. „Ungaria milenară“ trebuia prăsnită.

În Ungaria însă nu se astămpărau națiunile nemaghiare. Mai cu seamă Românii se manifestau în chip desagreabil, ca element turbulent, ostil și primejdios „națiunii maghiare, alcătuitoare de Stat“. Slovaci, Nemții, Sârbi, Sași se orientau în luptele lor după Români. De aceea trebuiau Românii dezarmați, scoși din luptă. Ceilalți nu puteau acționa fără de Români. După ce agenții lui Sturdza reușiseră să otrăvească mințile și să demoralizeze sufletele, au crezut momentul prielnic spre a da o lovitură mare, în public.

Lui Bánffy, primul ministru al Ungariei, îi trebuia o naște românească pașnică, slugarnică, „patriotică“. Sturdza, în schimbul obținerii puterii, se preta să i-o livreze.

Prin Ianuarie s'a publicat un articol editorial în „Tribuna“ din Sibiu, care a stârnit în tot Românul de bine, de dincoace de munți, consternare și revoltă extraordinară. Precum s'a aflat numai decît, acel articol era scris și trimis de I. Slavici, omul de casă al lui D. Sturdza. Conținutul lui se refera la Mileniu. Abil și dând o notă sentimentală scrisului, se expunea ideea că serbările naționale sunt un ce sfânt, ele au un caracter de familie, a le tulbura e o împietate. Nu ar fi nici nobil, nici prudent ca Românii ardeleni să manifesteze contra Mileniului etc. etc. Energie, Drul Ion Rațiu, îndată ce a văzut acel articol de contrabandă, a desavuat încorectitudinea redacției și a oprit publicarea continuării intrigei tipărite. Cel interesat nu au dezarmat. Scandalul și desbinarea au continuat mai bine de un deceniu. Abia debarcarea lui Sturdza și apoi

patriotismul prudent al lui I. I. C. Brătianu au dus la definitivă lichidare a zăvistiei din sânul Ardelenilor.

* * *

Oricât ținea tinerimea de atunci la părintele Lucactu, totuși, ne-am solidarizat cu bătrânul Rațiu. Dânsul tolera, cu resemnare, atacurile și bârfele cele mai nesăbuite, pe cari le debita o presă susținută de Sturdza și redactată cu senzații de fiecare zi, prezentată sub perspectivă de românism sentimental. Totuși, cum puțința de acțiune a conducerii partidului național o vedeam, pentru un moment, paralizată, ni s'a impus nouă datoria să luăm atitudine în contra serbărilor Milentului maghiar. Pe la sfârșitul lui Aprilie, începutul lui Maiu, am luat inițiativa pentru înscenarea unor manifestații mari din partea studențimii nemaghiare dela universitatea din Dina.

Cum să-l solidarizezi însă pe pangermanii cu Slovacii, pe Ucrainenii din Bucovina cu Românii? Lozinea: „studențimea „ariană națională“ a făcut cu puțință închegarea în același sentiment antimaghiar și în aceeași acțiune răsunătoare contra Milentului, a studențimei Cehe, Slovace, Slovene, Sârbe, Croate, Săsești, Române, Germane-Austriace și Germane din Germania.

Materialul pentru desbaterile noastre îl pregăteam noi, Românii. Ședințele noastre în cari pregăteam tactica și înscenarea demonstrațiilor, le țineam în separéul din suferanul Mitzko. Conducerea desbaterilor o avea unul dintre colegii austriaci, pangermanul Rakus ori Rotenhiller, ca prezident ad hoc.

Ordinea demonstrațiilor era astfel stabilită:

Adunare studențească în sala Wimberger, în care să se primească moțiunea, al cărei text îl pregătisem.

Ca punct culminant: arderea steagului unguresc în aulă,

Desfășurarea manifestațiilor acestora, cari au durat peste 4 săptămâni, va trebui să fie descrisă. De data aceasta trebuie să mă restrâng la povestirea unui episod caracteristic, care aruncă o lumină vie asupra stării de spirit, care stăpânea studențimea „ariană-națională“ din capitala Austriei.

Intr'una din ultimile ședințe pregătitoare a demonstrațiilor, am hotărît cum să fie aranjată adunarea din sala Wimberger. Astfel pe estradă trebuiau să ia parte la masă: pangermanul, ca prezident, de-a dreapta și de-a stânga lui, în ordine alfabetică a respectivelor națiuni, prezidenții ceilalți.

În dosul estradei trebuiau să fie așezate în aranjament pitoresc steagurile naționale, ocupând colorile pangermane, centrul, iar pe ambele laturi cele ale negermanilor.

După ce se hotărîse în unanimitate și acest detaliu, un coleg Sârb avu ideia să ceară cuvântul spre a spune: „Dlor colegi, Dă atrag atențiunea că am uitat să stabilim locul unde vom așeza steagul cu colorile negru-galben, al Casei Imperiale.“

Atunci Rotenhiller, care prezida, stând cu picioarele proptite țapăn, ca la măsurile lui celebre, își scoase mucle de țigară din gură și, cu vocea sa sonoră, de bariton, zise: „Domnilor, îi mulțumesc colegului că mi-a adus aminte. Era să comit o întrelăsare gravă. Vă propun să facem un drapel mare de tot, negru-galben. Cu acesta să acoperim estrada, ca să ne servească drept covor pentru picioare“. Aplauzele unanime, cari i-au acoperit cuvintele erau un semnal, prevestitor elocvent a viitoarei destrămări de care era amenințată Monarhia Habsburgică.

Pietrea ei se mai putea amâna puțin, dar apoi nu s'a mai putut, căci în sânul generației tinere, a neamurilor, cari o alcătuiau, stăpâna același sentiment de aversiune contra ei și același dor fierbinte de a-și realiza libertatea și unitatea națională.

Figuri luminoase de propagandiști

Dumitru Comșa

de H. P.-Petrescu.

Când începem să recapitulăm seria de propagandiști, care au binemeritat în ogorul cultural — trebuie să ne apropiem cu smerențe și plin de recunoștință — de figura lui Dumitru Comșa. (1846—1931.)

Cine nu cunoaște la noi albumele cele două: „*Diu ornamentica română*“ (1904), cu modele de broderii și țesături și „*Albumul de creștături în lemn*“ (1909), tipărite sub supravegherea directă a memorandistului Comșa? Albumele acestea au stârnit interesul pentru ornamentica românească, pentru lucrul mânilor țăranului român, recoltând și laudele neprecupețite ale străinătății.

Ani de-arândul, după cum mărturisește singur D. Comșa, a colindat prin sute de sate, „mergând din casă 'n casă și scotoctind după alțițe, gulere, ciupage, pumnași și alesături fel de fel.“ Câtiva ani mai târziu n'a pregetat „a pureca găbănașe și poduri, grinzi și cutere, căutând măceuci „sâmelate“, furci de tors încristate, păpușare, căpcele, prisnele, cruci, pomelnice și c. l.“

Încă de prin 1873, ca tânăr student, avea dragoste de arta populară românească și, fiind la „Expoziția internațională“ din Viena, a primit încredințarea din partea ministrului Țării românești să grijească de lucrurile din pavilionul românesc al României.

Câte expoziții a aranjat D. Comșa de atunci! Ca să nu amintim decât pe cele din urmă, de după războiu: cea în memoria lui Avram Iancu, la adun. gen. a „Astrei“ din Câmpeni, cea de țesături la serbarea Gh. Lazăr din Avrig, cea de țesături și creștături din Sibiu (1925), cu dl I. D. Ștefănescu împreună, în cadrele „Astrei“.

Prețutîndent a avut rezultatele cele mai satisfăcătoare. Dar aici vrem să descriem mai cu seamă marele său talent de propagandist cultural.

Chiar și când era de 80 de ani nu se da bătut, ci lua concurența cu orișicare tînăr. Ne minunam cum este în stare bătrînul acesta cu părul colilte să cutreleze satele, cu tinerii la rînd, câte 3—4 sate în câte o Duminecă, cu trăsura ori cu automobilul și să vorbească ceasuri întregi, plin de măduvă și cu un umor irezistibil.

Avea un talent deosebit de a vorbi. Fusese peste 35 de ani profesor la seminarul teologic-pedagogic Andreian din Sibiu, conducător al „Reunirii agricole“ din Sibiu — 18 ani președinte, — după ce făcuse studii frumoase de agronomie în Austria și Germania. Generații întregi de tineri trecuseră pe sub mîinile sale, ca dascăl, încât avea ușurința vorbirii și găsea în aproape fiecare sat din Ardeal foști elevi.

„Astrei“ i-a adus D. Comșa serviciul neprețuit. Cum descrie, însuși Dumitru Comșa, o „înfruntare agricolă“ de propagandă? Luăm și cităm unele pasagii din nespuse interesante cărți de propagandist: „*Radu Temelie*, îndrumări din economia cîmpului“ de *Prof. D. Comșa*.*)

lata-l în satul românesc, ca președinte al „Reun. agricole“ din Sibiu, în biserică, după „Pre Tată“... Stă cu însoțitorii săi — trei la număr — în cele 4 strane dinspre altar. Biserica este prea mică. Au venit dintr’alte comune și de prin oraș vreo 40 de persoane, preoți, învățători, alți cărturari și țărani fruntași. Tot satul e în biserică, bărbați și femei, junimea și „copilul“. Preotul, la sfârșitul slujbei, vorbește din ușa altarului, arătînd rostul întrunirii și dînd un „bine-ați venit“ oaspeților.

Slujba s’a sfârșit pe la 9^{1/2}. În grădina școlii s’au întrunit mai apoi cu toții, peste 1000 de persoane. Cu mîna proprie a sădit președintele, în vîzul tuturor, 3 altoi, „despachetați cu îngrijire“. „Restul de 14 altoi, de câte 3 ani, după scurtarea rădăcinilor și retezarea mladelor coroanei, s’a distribuit între toți atîția membri ajutători (ai reunirii) de aici, firește, sub condiția neapărată de a-i sădi, lega și uda întocmai, după cum li s’a arătat și explicat pe larg“.

---

*) Aici descrie o întrunire *model* cu 28 ilustr. Sibiu, Tipografia Cavaleriei 1929. Depozit gen. la „Librăria arhidiecezană“, Sibiu, 55 Lei.

Dar se pricepea D. Comșa și la câte o „*lecție ardeiată*“, cum o caracterizează însuși. Insoțit de mulțime, trece Comșa prin vreo 10 grădini. Le găsește neîngrădite și fără de pomi roditori, părăginite. „Cu asprime“ și „fără leac de cruțare“ sbielute Comșa „trândăvia“, „nepăsarea“ stăpânilor grădinilor acestora. „Obștea a tăcut mulcom, unii și unele plecând rușinați ochii, alții înghițând noduri vădite“. Văzuse el „ici un purcel sau dulău lihnit, colo o vițea mițoasă și în 2 locuri ștregari leșinați, terfelind tarba sau tarba sau încălecând crengile bieților pomi încărcăți de vlăstări sălbătice și cutburi de omizi, de scoarță fără leac și ramuri uscate sau prea dese“.

După ce dă sătenilor sfaturi cum să culeagă poamele, cum să le păstreze, bagă de seamă că „unii dintre ascultători aplaudau, alții strâmbau din nas și doi înși *râdeau făfiș*.“ Aici nu s'a mai putut reține Comșa și a început: „Râdeți în dragă voie și îndopați până la adânci bătrânețe poame scuturate în moierlă sau pe gunotu, izdiți mai departe poamele și le împrăștiați la câți toți în cinste, vindeți restul vătămat pe mai nimica sau îl aruncați, bine știind că terna nu se poate, nici vinde cu preț!“

De ce se lăsau... probozii așa țărani din partea lui D. Comșa și nu-l răspundeau și el îndesat și întâfnat? Fiindcă știau că-i ia în răspăr ca un părinte, care le vrea binele și fiindcă se simțeau cu musca pe căciulă, cum s'ar zice. Căci tată un caz concret: un moșneag se ridică, după ce a ascultat propunerile lui Comșa pentru o topitoare, pentru unelte și mașinării nouă și spune în auzul tuturor: „Acum 5^{1/2} ani am întemeiat, la *sfatul dtale*, banca de aici. Nu mai puțin de 3 ceasuri te-ai fost căznit și ciomăndit cu noi, stăruind morfiș să plămădim banca, care a mers și merge strună. Îngăduie să-ți mulțumesc încă odată în numele poporului. Totodată te rog a nu cheltui atâta vorbă și de astădată, ei spune-ne în puține cuvinte, ce să facem și noi toți vom urma poveșele date întocmai“. „Așa este!“ „Bravo!“ și „foarte bine!“ s'a auzit mulțimea strigând într'un singur glas, popor și cărturari“.

Asta e! Dimitrie Comșa câștigase *încrederea* țărănilor. Știau ei că numai binele lor îl vrea, chiar și

atunci când le spunea câte un adevăr oarzăn, în față, de ustura.

De aceea și acum: țărani s'au hotărît să zidească topitoarea din banii comunei, rămânând ca banca sătească să achite pentru unelte și mașini jumătate prețul, iar cealaltă jumătate să fie împărțită între cei ce intră în tovărășia.

Intruntirea s'a sfârșit cu predarea, din partea președintelui, în mijlocul sălii, a unei vișele, trasă la sorți. Oaspeții au fost ospătați, mai apoi unul din țărani se încumetă să-l întrebe odată: „Pare-că tot am vrea să știm și noi: predicele pe care le sput dta, aici și aturea, sunt bine plătite?”

— „Hotărît bine! *Pe an un ban și pe lună o prună*. Iată plata mea și a soților mei” — răspundea D. Comșa.

Pe an un ban și pe lună o prună!

Propagandistule cultural, ai nimerit cuiu 'n cap! Așa ai fost: veșnic pe drumuri, veșnic cu voie bună, pururea săritor într'ajutor — iar când a fost la răsplată, te-ai mulțumit cu o vorbă bună, cu un strâns de mână înțelegătoare, cu satisfacția că ai contribuit și tu, cu mult-puținul tău, ca ceeace este frumos și bun să-și tate cărare! Și când e să așezăm la cântar activitatea ta și a multor milionari ghiftuți — cumpăna despre partea ta trage adânc, iar arătătorul ne face atenți: aici cântărim o *inimă de aur!*

Biblioteca populară

(Câteva îndrumări)

de I. Agârbiceanu.

Un mijloc principal pentru culturalizarea maselor este fără îndoială biblioteca satului. La ea a făcut apel și „Astra“, dela începuturile activității sale, asemenea și alte societăți culturale, ca și statul. Totuși rezultatele obținute până acuma nu sunt cele așteptate. Și aceasta din mai multe motive. Asupra unora dintre ele vom stăruii aici.

1. *Biblioteca satului* trebuie să cuprindă material nu prea mult, dar *bine selecționat*.

Multe din bibliotecile noastre sătești s'au înființat prin donații. Particularii, ca și instituțiile, au dat spre acest scop de obicei ce au avut: cărțile de cart se puteau lipsi. Astfel au ajuns în biblioteca satelor multe volume nepotrivite cu priceperea și gustul cetitorului țăran.

Socotim că două-trei sute de volume bine selecționate sunt mai de folos într'o bibliotecă populară, decât o mie sau mai multe, în vraful cărora țăranul nu știe ce să aleagă, și adeseori nu știe nici conducătorul bibliotecii.

Materialul unei bune biblioteci populare trebuie să reprezinte și *cartea literară-distractivă*, *educatoare a caracterului* și *cartea instructivă*, sămănătoare a cunoștințelor folositoare mai ales în domeniul de viață a țăranului. Intre cele dintâi vor trebui să se cuprindă *toate operele clasice ale literaturii române* sau volume cu materialul principal din ele. Cred că azi putem pune în mâna țărănimii noastre toate aceste opere fără teama că nu vor fi înțelese de popor. Nivelul intelectual al statului românesc se ridică din an în an. Și poporul întreg trebuie azi să ajungă în contact sufletesc cu sufletul românesc cuprins în principalele opere ale literaturii române.

Subt raportul limbii nu mai avem cetitori la sate, mai ales în generațiile tinere, cari să întîmpine dificultăți mari în citirea lucrărilor lui Negruzzi, Alexandrescu, Alecsandri, Odobescu, Bălcescu, Bolintineanu, Eminescu, Coșbuc, Slavici, D. Zamfirescu etc.

Afară de aceasta, *biblioteca satului* e citită și de intelectuali de acolo, din zi în zi mai mulți.

Cartea instructivă din bibl. sat. va fi întîi cea de istorie și geografie — pentru cunoașterea trecutului și a pămîntului românesc, apoi scrieri serioase, documentate, privitoare la îndeletnicirile principale ale țaranului: creșterea vitelor, economie, apoi scrieri serioase, documentate, privitoare la păstrarea sănătății.

Toate acestea *se vor selecționa dintre* cele mai solide și serioase pe înțelesul poporului, din cece avem pînă acum.

Colecțiile principale de povești și poezii populare nu vor lipsi din nici o bibliotecă. Acestea fac prima atracție a ei. Mai ales pentru școlarii de azi din cari vor ieși cititorii harnici de mâine.

2. *Biblioteca populară* trebuie să cuprindă cărțile de mai sus, frumos tipărite și compactate.

È o mare greșală a alerga după *cartea cea mai ieftină*, ori în ce condiții ar fi tipărită. Intre două ediții a aceluiași lucrări, trebuie totdeauna preferată cea mai estetic tipărită și cea compactată. Respectul cetitorului față de ea e mai mare decît față de o cărțuție nenorocită, și ca hîrtie și ca tipar.

3. *Biblioteca satului* trebuie să fie așezată în localul cel mai accesibil pentru toți locuitorii. Să fie — ca să zicem așa — la vederea tuturor.

Un motiv principal pentru care pînă acum nu am avut folosul așteptat dela biblioteca satului, este că ea a fost depozitată în locuințe particulare, la preot sau la înuțător.

Unde sunt *case culturale*, locul bibliotecii nu poate fi decît acolo. Unde nu sunt, cel mai potrivit este școala, o sală de cursuri.

4. Cărțile trebuie așezate în dulapuri, întru cât e posibil cu *geamuri de sticlă*, pentru a forma în continuu

un punct de atracție și de interes pentru școlari și pentru alții. Volumele trebuie aranjate după cuprinsul lor. Biblioteca trebuie să aibă un registru, în care fiecare carte trebuie să fie indusă cu titlul și autorul ei.

Multe biblioteci populare s'au împrăștiat și s'au pierdut datorită faptului că au fost depozitate grămadă în cutare ungher de locuință privată și nu au fost ținute de nime în evidență.

5. De obicei, — până bine de curând cel puțin — biblioteca populară nu era cunoscută decât de doi-trei oameni dintr'un sat. Cel încredințat cu conducerea ei nu avea grija să o popularizeze. Cu destulă greutate putea afla unde și la cine se păstrează biblioteca populară.

Deci ea trebuie să ajungă cunoscută. Să știe fiecare locuitor din sat unde este, ce cărți are, cum le poate folosi.

În acest scop conducătorul ei va trebui ales omul cel mai îndrăgostit de carte din sat. În cele mai multe cazuri învățătorul cel mai plin de interes pentru citit.

6. Pentru a face cunoscută biblioteca, conducătorul ei va trebui să cunoască întâi el însuși cărțile din bibliotecă, pentru a le putea recomanda altora. Deci bibliotecarul, sufletul bibliotecii sătești, va folosi toate mijloacele pentru a atrage atențiunea asupra volumelor din bibliotecă.

Le va recomanda elevilor, arătându-le pe scurt cuprinsul lor. Tot așa, cu prilejul oricărei serbări culturale, le va prezenta, pe rând, adulților. Va citi părți mai frumoase din cartea ce o prezintă.

Da fixa o zi la săptămână, un ceas, la care va sta la dispoziția cititorilor, pentru a le da cărți, a primi pe cele cistite, a recomanda altele.

Da îndemna tineretul să cetească între mai mulți cartea ce o scoate din bibliotecă.

Preotul să citească, odată pe lună, în biserică, numele tuturor acelor care au împrumutat și au citit cărți din biblioteca populară.

Când intră în bibliotecă volume noi să le anunțe învățătorul în școală, preotul în biserică, arătând pe scurt de ce folos pot fi.

7. Bibliotecarul ca și preotul să învețe pe cei ce scot cărți cum trebuie să le îngrijească, să le aducă tot așa de curate cum le-au dus, să nu le strice, arătându-le că biblioteca e o avere și pentru generațiile care vor veni.

8. Comuna, biserica sau comitetul școlar să fixeze două premii anuale pentru adulți, bărbați și femei, care vor citi în cursul anului mai multe cărți din bibliotecă. Cititul îl vor dovedi cu scurte rezumate asupra fiecărei cărți. Premiile pot fi cât de modeste.

O carte de tehnică culturală

„Contribuțiuni la munca pentru ridicarea poporului“
de Spiridon Popescu

de **Horia Petra-Petrescu.**

Dacă trecem în revistă puținele cărți, care se ocupă, teoretic, la noi, cu realizările propagandei culturale la sate — trebuie să ne oprim, cu cinstea cuvenită, la cartea fostului profesor la liceul „Mihai Diteazul“ din București și fostului director al învățământului primar *Spiridon Popescu*: „Contribuțiuni la munca pentru ridicarea poporului“.

Lucrarea aceasta este rezultatul unei activități pedagogice remarcabile. Fiu de țăran plugar, bun de inimă, plin de bun simț, cu mare dragoste față de țărânila din care s'a ridicat, Spiridon Popescu a ajuns unul din cei mai devotați colaboratori ai lui Spiru Haret în Vechiul Regat, înainte de războiu. În anii 1900—1907 a fost, împreună cu Mihai Pastia și Deodat Țăranu, unul din conducătorii școlii de adulți în Galați, cea dintâi și mai bine organizată școală de acest fel în Galați, dând lecții gratuit la multe mii de muncitori analfabeți.

Experiențele câștigate la sate, ca propagandist, le-a adunat mănunchiu, dându-le forma unor scrisori adresate unui învățător, în cartea ce vrem să o recensăm. „Contribuțiunea“ aceasta a fost foarte bine primită de cei chemați să judece valoarea ei. Scrisă în 1903, tipărită, în Ga-

lași, la 1904, a ajuns în 1911 la ediția a 2-a, iar după războiu, în 1921, la a 3-a ediție („Viața Românească“, 30 Lei).

E de ajuns să amintim aici că însuși Spiru Haret a prezentat opera aceasta în fața „Academiei Române“ și că Academia a premiat-o, cu unanimitate de voturi, cu premiul „Adamachi“, în 1906 — ca să înțelegem importanța ei.

Spiru Haret remarcă în raportul său, că autorul: „dovedește la fiecare rând că cunoaște și înțelege la *perfectie* lucrurile de care vorbește, precum și mentalitatea aceloră cătră cari se adresează“ și că scrierile lui Spiridon Popescu sunt „monumente literare prețioase, cari vor avea însemnătatea lor în procesul de formare și fixare a limbii noastre“. În „Contribuțiune“ află: „capitole întregi, cari ar merita să fie citate, ca model de observație justă și judicioasă, ca chip de expunere, ca limbă clară și curgătoare, ca sentiment, ca cuminenție în sfaturi...“ (v. Analele Acad. Rom. seria II. Tom XXVIII. 1905/6.)

Spiridon Popescu a fost deci un iscusit scriitor și pedagog. Încă de pe când a scris seria de articole cu „Moș Gheorghe la expoziție“ în „Viața Românească“ (1906—8) — retipărite, în 4 ediții — și în „Albina“, arătase aptitudinile remarcabile de psiholog. Analizele sufletești ale lui Moș Gheorghe au câștigat de pe atunci mulți cititori. A mai tipărit — pe lângă cărți didactice, — era și profesor de matematică -- volume de schițe și romane („Zori de lăie“, „Din povestirile unui vânător de lupi“.)

A murit în 1933, în vârstă de 69 de ani. În „Contribuțiune“ sunt 33 de scrisori, adresate unui învățător, care are misiunea să deștepte un sat din România Dece.

Numai unui învățător sunt adresate aceste scrisori? Ori care propagandist cultural va citi scrisorile cu multă plăcere și — mai cu seamă — cu mult *folos*.

Cari sunt capitolele, cari interesează *in special* pe un propagandist cultural? „Ce gândesc țăranii despre cărți? Ce gândesc țăranii despre școală? Puterea obiceiurilor. Evitarea ciocnirii cu fruntașii. Poate răzbate cultura în poporul nostru? Învățătorul (propagandistul cultural) în satul ideal. Învățătorul în satul real. Pregătirea „cercului cultural“. Cum să scape învățătorul (prop. cult.) teafăr din

amestecul cu țărani. Mișcarea satului către oraș. Cerc cultural. Convingerea țăranului despre adevăratul rost al școlii și despre nevoia de a-și da copiii la școală. Șezătorile sătești“.

Am citat numai câteva capitole din cele treizeci și trei ale lucrării.

Din titlurile acestea se va convinge cititorul că Sp. Popescu privește problema difuziunii culturale la sate din multe puncte de vedere.

Sp. Popescu *adâncește* problemele, pledează într'un ton cald și convingător și *contribue cu zeci și sute de amănunte, culese din experiența proprie*, la lămurirea propagandei misionarului cultural.

Ascultați ce sfaturi prețioase pedagogice dă Șt. P. învățătorului propagandist-cultural, când e vorba să vorbească în „Cercul cultural“ : „In „cerc“ vei păstra aceeaș normă pe care ți-am recomandat-o când era vorba să-ți câștigi încrederea pe cale individuală. Să nu te apuci de făcut filosofie, mai ales la început. Ai să stai de vorbă cu ei (cu țăranii) asupra lucrurilor știute, cări se prezintă în viața lor curentă. Să vorbești puțin; să-i lași mai mult pe ei să vorbească. Incet-încet să introduci rânduială în vorbă : să vorbească pe rând. Să nu-ți iai aierul grav de savant : la început vei avea chiar nevoie să arăți că te interesează chiar flecăritrea lor. Să te ferești de a contribui cumva la mărirea dorinței de flecărire; nici într'un chip însă să nu arăți că ești nemulțumit de pornirea lor firească de a flecări. Să pândești momentul potrivit de a introduce în vorbă, pe nesimțite, chestii din cari ei pot căpăta cunoștințe noi. Când s'a început o chestie să nu vorbești numai dta. Să nu contrazici în chip hotărât o părare a cuiva. Să arăți că lucrul poate fi altfel. Odată începută vorba serioasă, să n'o fii multă vreme : ei nu sunt deprinși să fie multă vreme atenți. Schimbă atunci vorba : lasă-l să flecărească din nou. Totdeauna să începi prin a cere părerea unuia din ei asupra chestiei de care ai vrea să te ocupi : lasă-l să-și spună părerea lui întreagă, oricât ai vedea că e greșită. Să te stăpânești : să nu te miri cumva ; mirarea ar jigni amorul propriu ! Să te arăți, să te sforțezi chiar să te arăți că te

interesează părerea orticului. Să te ții *strict de metoda dialogică*. Să nu te apuci de ținut discurs! Departe de mine gândul că țăranul e prost: eu nu confund prostia cu ignoranța". (Ed. I, pg. 186—7.)

Dacă Sp. P. cere la început „taifasul“ cu țăranul, pe care vrei să-l ridici; dacă pretinde ca propagandistul-învățător să nu ia aiere de dăscăleală, de savant, în fața unui ignorant; dacă cere cu insistență o cointeresare la tema tratată, în urmă unei conversații, deci metoda dialogică — este pe aceeaș cărare ca și conducătorii noștri propagandiști.

Di *Agârbiceanu*, în urma bogatei sale experiențe, cere — în articolul ce îl publicăm în „Buletin“ — ca propagandistul să n'aită dorința de a se „distinge însuș“ ci — luându-și rolul „în serios“, să *nu atingă* „prin nimic simțul și conștiința demnității“ publicului ascultător, compus din țărani.

Di prof. *Iuliu Hațieganu* cere, în referatul ținut cu prilejul adunării generale a societății noastre, în Brașov, 1933, vorbind despre „tehnica de propagandă la sate“: „Ca o propagandă să dea roade trebuie să întrunească următoarele condiții: ... la pt. 3: să fie masivă, să nu consistă într'un program de 1—2 ore, ci după terminarea ședinței să fie urmată de o discuție cu auditorul. Să stăm de vorbă, să întregim cele expuse“.

Sp. P. apelează la conversația cu poporul, gândindu-se la un învățător, care este *zilnic* în contact cu poporul său dela sate — propagandistul nostru, *contând* la propaganda întreprinsă de conducătorii *localnici*, după sistemul lui Sp. P. — și folosindu-se și de „hărțile culturale“, de „anchetele sociale“ (despre care va fi vorba într'alt loc) — pledează pentru o conversație cu țăranii *după* conferința ținută.

Sp. P. dă sfat conferențiarului poruncit, într'un sat încă necapabil de a asculta conferențe: amână discursul! Până când? „Până după ce *va fi făcut destulă gimnastică mintea țăranului*, ca să te poată urmări în întreaga desfășurare de idei cuprinsă într'un discurs. Să *incepi cu taifasul*, din care nu lipsește dialogul. Taifasul e înviorător

și deci atrăgător... vei ajunge și la discursuri, nu te teme! În lămuririle pe care le vei da la unele răspunsuri greșite, poți, treptat-treptat, după cum vei vedea că-ți permite atenția auditorului, ca să lungești vorba din ce în ce; poți să pui întrebări din ce în ce mai rari, cu cât vei vedea că ești urmărit, înțeles, ascultat cu interes. Până să ajungi însă la vorbă lungă, să te mulțumești cu vorbă scurtă, variată, presărată și cu flecări din partea țaranilor. *Discursul trebuie să fie ultima fază a taifasului.*" (pag. 189.)

„Gimnastică“ a minții țărănești. Scriind acestea s'a gândit Sp. P. la satele înapoiate, unde plugul propagandistului încă n'a tăiat nici o brazdă.

„Harta culturală“, contemplată de dl Hațieganu, ne va arăta care este comuna în care este îndreptățit numai „taifasul“ și care în care se poate ajunge efectul dorit cu discursul, cu conferența propagandistului.

Altfel vorbești în... Șunturug, într'un sat la spatele lui Dumnezeu și altfel în Săliștea-Sibtului, unde se dau concerte și piese teatrale, ca la oraș. *Gradațiile* aceste se vor evidenția în urma anchetelor sociale-culturale cerute.*)

Dar să trecem la altă temă interesantă din cartea lui Sp. P.: *intrucât oficialitatea poate influența propaganda culturală?*

Scriind despre „*Cercurile culturale*“ oficiale (în 1903!), ne dă Șt. P. informații prețioase: „Am luat parte la adunările publice ale cercurilor culturale oficiale și... m'am încredințat că, mare parte din ele, nu-și ating scopul nici pe departe.

„Lucrul are multe pricini: a) oamenii nu vin, de obicei, decât constrânși...; b) oamenii încep să caște, în scurtă vreme...; c) nici un țaran nu ia parte la discuție“.

„Când s'au organizat „cercurile culturale“ oficiale toată lumea s'a gândit la ele ca la o necesitate imperioasă: era găsit în fine mijlocul de a ridica pe sătean. Fără îndoială că planul e minunat și nu are nimeni de zis nimic contra

---

*) Amintim aici, în treacăt, că — după războiu — a întreprins despărț. jud. al „Astrei“, Sibiu. în 1923, o astfel de anchetă — cu 26 întrebări (v. bulei. Darea de seamă: „E mult de lucru!“, din 1924.

lui; din contră, are meritul că s'a dat învățătorului ocazia de a veni în atingere cu satul. S'a dat însă la iveală, cu ocazia aceasta, tristul adevăr că învățătorul, în genere, era strein în sat. Atunci a început învățătorul să dea din colț în colț și în fine a ajuns la ideea de a cere *concursul administrației* ori a *șefului de garnizoană*, pentru adunările cercurilor culturale! Acestei strânsuri i se administrează un discurs-două, grozăviile alcoolului, ale lenei, ale nechibzuinței etc. și apoi... *mirare pe toată linia că țăranul nu vine a doua oară la adunarea cercului decât cu concursul administrației!*" (pg. 188).

Mai întâi de toate — deci — adevărul dureros, dar adevărul-adevărurilor: *oficialitatea mai mult stânjinește decât să promoveze o propagandă culturală, dacă n'are tactul necesar să nu impună cu forța participarea. Tot ce este silit, poruncit, nu prinde. La poruncă prea înaltă nu se poate impune dragostea de carte, de frumos, ci e vorba ca statul să contribuie, promovând propaganda în propriul său interes, prin societățile culturale existente.*

„Nimeni“, scrie mai departe St. P., *„nimeni nu se poate gândi la desființarea cercurilor culturale oficiale, toată lumea are datoria de a se gândi la mijloacele de a le face atrăgătoare, de a se simți și de țăran trebuința lor.“*

Autorul e împotriva „cercului cultural“ cu conferențiar *porunciți*. Iată-l pe conferențiar: „grav, îngrijit, galben... cum își scoate el caietul cu discursul de 32 de pagini scrise mărunt, cum tușește el și se pregătește să înfrunte mândria colegilor și așteptările adunării!

„Domnilor! — începe el, ținând într'o mână caietul, iar în alta făcând un gest larg — organismul individului, are necesitate de nutriție substanțială pentru ca să poată rezista... și-l dă mereu 32 de pagini. Scrise mărunt!

„... Știi care e efectul discursului? *Căscatul!* plitci-seala, somnul!“ (pag. 189).

Va să zică: nici statificare a culturii, nici conferențiar *porunciți*.

În cap. „*Șezătorile sătești*“ nu este vorba de șezătorile culturale, ci de adevăratele „șezători“, ale *femeilor și fetelor* din sat. Aici găsește o misiune mare pe seama în-

vățătoarei din comună. (Și numai a ei? n'ar putea fi și „notă-rășița“ și preoteasa și alte „doamne“ din sat?)

La învățătoare se oprește Sp. P. pentrucă află că ea poate influența mai ușor pe femeile din sat decât un învățător pe țărani.

„Și la cercul cultural și la șezători“, susține Sp. P., „se pot trata multe chestiuni comune: de igienă, îmbrăcăminte, hrană, etc.“ Cere o „acțiune paralelă.“

Dintr'o experiență, într'o comună din jud. Covurlui, când învățătoarea, după lectură în comun cu fostele ei eleve, s'a dus cu toate elevele în vizită la una din ele, ajunge la convingerea: „Idea aceasta de a face vizite, în grupă, rând pe rând, la casa fiecăreia, mi se pare foarte fericită“. Pentru ce? Pentrucă învățătoarea are puțința la fața locului, în locuința și la gospodăria țăranilor, să atragă atenția stăpânei casei la ce lipsește, la ce e de corectat, ca să se facă corectura în viitorul apropiat. Sp. P. constată că anchetele acestea la fața locului pot aduce roade bogate, deoarece controlul reciproc, emulația nobilă se nasc astfel încet pe încetul. E nucleul școalelor de adulte.

Despărțămintele „Asociațiunii“ au imitat, în parte, aceste vizite pe la gospodăriile țărănești. Nu mai departe anul trecut despărțământul nostru model, condus de dl Dr. V. Ilea, din Sighet, a introdus obiceiul ca să premieze gospodăria cea mai bine îngrijită și condusă din satul, în care s'a ținut adunarea generală. A fost tot o vizită, în această comună a conducătorilor culturali și aducerea unui prinos de laudă meritată a unor buni gospodari. Sistemul acesta va trebui să se generalizeze, mai cu seamă în ținuturi, în care gospodăriile lasă de dorit, ca să se nască o emulație nobilă în a ținea curat în odăi, în curte, în potată, etc., în a avea mobile și țesături naționale frumoase ș. a.

* * *

Din cele de mai sus — sperăm să fi arătat cât de interesante și importante sunt capitolele din cartea lui Sp. P.

La fiecare capitol s'ar putea discuta după cum am făcut-o la cele citate.

Cartea întreagă este vrednică de a fi citită și răsce-
tită de propagandiștii noștri. Vom reveni și noi, în această
publicație, din când în când, întrebând: ce părere are Sp. P.?

Partea a doua a lucrării conține: „*Bucăți de citit la
șezători și cercurile culturale*“: „*Taifasuri cu moș Gheorghe*“,
un țăran bătrân, refractar inovațiilor, nu din prostie, ci din
neștiință, „*taifasuri*“ despre școală, despre îndreptățirea ei,
despre boală și căutarea cu medicul și nu cu baba satului;
„*Dușmanul*“, descrierea unui țăran alcoolic, ajuns până pe
treapta cea de pe urmă a decadenței și „*Dezertorul*“, po-
vestea unui flăcău, care — din prostie — dezertează și
trece Prutul.

Teoria lui Sp. P. e aplicată aici. Nimic din tonul de
dăscăleală, nimic din moralizarea supărătoare — ci toate
spuse într-o formă vioale, cu întrebări și replici, prinse din
viața de toate zilele.

Bucățile se pot citi cu mare folos și la șezătorile noastre.

Ca *motto* la întreagă lucrarea s'ar putea cita o con-
statare a lui Sp. P.: „*N'avem dreptul să fim: avem
datoria să muncim!*“ (Marele pedagog și bărbat de stat
Masaryk a decretat odată, semnificativ: „*Ca să îți ieși din
sărute, încă nu este program!*“)

„Nu mă grăbesc!“ scrie Sp. P. într'alt loc. „Eu n'aștept
schimbarea moravurilor numai într-o viață de om“.

Festina lente! dect: Grăbește încet!

Din cele scrise sperăm că mulți vor lua „Contribu-
țiunile“ prețioase în mână și vor... „munci“, după sfatul mi-
nistrului propagandist cultural din Vechiul Regat, Spiridon
Popescu...

Procesul Memorandului*)

Scurtă apreciere cu prilejul împlinirii celor 40 ani dela judecarea lui.

(Material pentru conferință populară)

La 25 Mai 1934 se împlinesc 40 de ani, de când Curtea cu jurați de pe lângă tribunalul unguresc din Cluj, a rostit una din cele mai rușinoase și nedrepte judecăți, cari au răsunat vreodată între zidurile acestei cetăți, și chiar în Europa întreagă. În acea zi anume s'a pronunțat verdictul acelei Curți cu jurați compusă numai din judecători și jurați unguri, în procesul Memorandului, când membrii comitetului național românesc din Ardeal, cei mai vrednici fii de atunci ai neamului nostru, au fost osândiți, fără de vină, cu totul la peste 32 ani și jumătate, de temniță de stat.

În vremea din urmă lumea a vorbit mult despre procesul Memorandului, și despre memorandumii, fără să cunoască acel proces după dovezi autentice, și fără să știe cine au fost acei marii memorandumii români, întemnițați pentru dreptate și pentru lupta lor cinstită întru apărarea drepturilor neamului românesc de pe acestea plaiuri.

Rând pe rând s'au stins din viață ducându-se dintre noi memorandumii, cari în urma judecății de acum 40 de ani, au lăsat o parte vieții lor, din cea mai frumoasă etate, în temnițele umede dela Vaș și Seghedin, departe de vetrele lor, departe de soțiile și de copilașii lor. De când s'a făcut România Mare, dela 1918 și până azi, s'au mutat la cele vecinice și ultimii din cei rămași până atunci în viață: Badea Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaclu, Iuliu Coroianu, Dumitru Comșa și în anul acesta Teodor Mihali.

N'a mai rămas nici unul în viață. Par'că sufletul lor mare nu mai încăpea și nu se mai simțea bine în larma de târg a zilelor de azi, când nu mai este cinste pentru suferințele mucenicilor, nu mai este simț de jertfă pentru binele obștească, nu mai este vechea iubire de neam și de oameni, și când atâtea lucruri au ajuns venale în locul acestei decăderi trebuia ca noi — cei de astăzi — să ne dăm din tot sufletul mâna cu frații, întărindu-ne pentru a putea apăra în caz de orice nevoi și primejdii țara frumoasă românească, pe care

---

*) Autorul este un distins jurist ardelean, care — alături de conferința publicată de noi în numărul trecut — aduce prețioasa sa contribuție întru cunoașterea istoricului eveniment.

ne-a dat-o moștenire Dumnezeu, pecetluind astfel suferințele și durerile de veacuri ale înaintașilor noștri, și încununând cu mărire jertfa curată din temnițele ungurești adusă de martirii noștri, între cari loc de frunte se cuvine și celor însemnitați în procesul Memorandului.

Cuvine-se nouă, să ne aducem aminte de ei, să le cunoaștem viața și suferințele, ce au îndurat pentru noi, ca din ele să ne culegem pildă și merinde sufletească plină de îndemnuri de asemenea iubire și jertfă pentru neam și pentru lege, mai ales astăzi, când sufletul nostru ars de patimile mici ale zilelor noastre, este însetat după apa vie și tămăduitoare a izvorului neseecat ce țâșnește din amintirea neprihănită și vrednică de binecuvântare a patimilor lor netărguite.

Ce a fost Memorandul și ce a fost procesul Memorandului ?

O scurtă reprivire asupra situației de mai înainte.

Vom încerca să vă răspundem în scurte cuvinte.

Sub apusa domnie străină, și mai ales ungurească, în Transilvania — adică în vechiul Ardeal, Bănat, Crișana și celelalte ținuturi românești ungurene, — neamul românesc nu s'a simțit bine și nu l-a mers bine de loc. Din stăpân ce era pe acestea platuri în vremile de demult, ajunsese pe rând scoborit din scaunul său și din dreptarile sale, la iobăgie. Supus altor neamuri, străine de sângele și de sufletul său, acestea i-au stors rând pe rând toată vloga, toată agoniseala și truda lui în folosul lor, fără nici-o milă. L-au urât limba și legea, neprețuindu-l nici măcar ca pe o vită. În ochii lor, Românul nu mai era socotit ca semen, ori ca om, ci ca tâlhar. Dacă nu l-au putut stărpi, cei cari aveau în mână toată puterea, întemeiată pe legile lor păgâne, cum le-ar fi plăcut lor, l-au legat de gîle — ca vitele în jug — folosindu-se de munca ei și truda lui, din care ei se îmbătau în belșug nemuncit, și în plăceri fără de sfârșit. Urâte au fost în ochii lor și limba și legea noastră. Par'că în numărul și țărta noastră presimțeau primejdia care cu timpul va sgudui țărăniile domniei lor nedrepte, zidită pe silă și viclenie. Urătu-ni-au bisericile și altarele noastre, la cari căutau mângătere și alinare, în suferințele lor, moșii și strămoșii noștri, — și prigoniți-au pe slujitorii acestor altare strămoșești, pe sfătuitoarii și învățătorii cari erau preoții noștri, — în vreme ce se temeau de blăstămii acestora, de care vrednici erau după mulțimea fără de legilor săvârșite față de neamul nostru. După desființarea iobăgiei făcută peste voia lor, — cu gânduri diavolești — au încercat să ne potopească de pe fața pământului în vreme de pace, cu dări, cu pedepse, cu comasajii, și cu toate relele neînchipuite de mintea omenească. Iar în vreme de război trimițându-ne fiii noștri la măcel și ucizându-i fără nici o milă, ca ei să se înalțe și să se întărească, iar noi să le apărăm țara și domnia păgânească, luptând și murind pentru binele și pentru steagul altora, ca apoi tot ei să tragă și folosul și jala de pe vrednicia și vitejia noastră. Suferințele și nedreptățile de prin veacuri ale poporului nostru de aici,

uneori au izbucnit în revoluții sângeroase, ea pe vremea lui Horea, mai târziu pe vremea lanoului. Ele însă au fost înăbușite cu multă tiranie și cruzime, — iar serviciile ce le-au adus înaintașii noștri, împărașilor de atunci, au fost răsplătite cu roata, cu ștreang, cu gloanțe și cu lanțuri. Și dacă mai licăreau uneori câte o slabă rază de nădejde de viață mai bună pentru noi Români, acea era trecătoare, de prea scurtă vreme, urmând iarăși beznă și întunecul și mai cumplit al suferințelor noi și fără de sfârșit.

Astfel, când trezirea neamurilor din Europa, după anii 1848/9, desroba popoarele de vechile iobăgii, și deci și pe Români din Transilvania, aceștia fiind covârșitor de mulți aci față de puținii stăpânitori de alt neam, și de altă lege, — în chip firesc trebuia să ajungă ei să poată făuri legile Ardealului mai drepte și mai bune. Dar Ungurii, mai înainte certați cu împăratul pentru necredința lor, după lupta dela Hönigrätz s'au împăcat cu el, primind aceasta împăcare pentruca să-și mântuie domnia în altă parte.

Ungurii, stăpâni din nou în Ardeal, în dieta lor din Cluj, — la care Români nu au fost chemați și aleși, — au hotărât să unească Ardealul cu Țara Ungurească peste noi și fără voia noastră. Ajunși iarăși în șea, am pedepsit și prigunit ca vânzători de țară pe acei cari nu ar recunoaște această blestămată hotărâre de unire, adusă împotriva noastră. În același fel în loc de iobăgia veche au iobăgit din nou Ardealul în folosul lor, umplând cu oamenii și neamul lor, — fără școală și fără muncă, toate slujbele înmulțite, plătite acum de Români Ardeleni, de foștii iobagi în formă de dări grele și sporite în mare măsură, în fiecare zi

Asuprirea veche a Românilor s'a schimbat doar, dar a rămas ca mai înainte.

Veacuri de-arândul, în mijlocul necazurilor, poporul nostru — obișnuit și crescut în cinstirea stăpânirii lumești, și mai ales în credința, că domnitorul țării, care era împăratul, este bun și drept — nădăjduia că el îi va face dreptate față de nedreptățile slujitorilor neamului unguresc, sloboziți asupra lui. Nădejdea aceasta ne încălzea, că împăratul — odată deschizându-i-se ochii, — va putea vedea durerile celor împilăți și va face dreptate și neamului românesc, credincios Tronului împărătesc. Umbra acestei nădejdi ni-a întunecat atâtea veacuri gândirea, făcându-ne să credem că vom fi răsplătiți pentru credința noastră, chiar și în timpurile mai noi, după ce din istoria lui Horia și lanou aveam dată grăitoarea pildă de nerecunoștință și minciună împărătească.

Conferințe naționale.

Aceiași credință a îndemnat, pe la sfârșitul veacului trecut și pe fruntașii și conducătorii neamului nostru văzând că nu se poate suferi mulțimea nedreptăților și a fărădelegilor stăpânirii ungurești, să se plângă împăratului, să descopere durerile ce apasă neamul românesc, cerându-i scut de apărare și dreptate.

În adunările fruntașilor — strănși din toate părțile Transilvaniei (locuite de Români, — cari erau aleși și delegați de către Români alegători — împărțiți pe cereurile electorale de deputați — în aceste adunări naționale, numite conferințe naționale, începute încă de pe vremea marelui mitropolit Șaguna la Sibiu, se arătau plângerile, durerile și nedreptățile — ce sporeau mereu — pentru poporul nostru. Fruntașii Românilor se sfătuiau aici și chibzuiau, cum s'ar găsi mijloace de îndreptare și leac de vindecare. În aceste adunări cari se țineau mai ales în preajma alegerilor de deputați, cam tot la 3 ani, începând dela anul 1881, s'a hotărât ca plângerile acestea să fie scrise într'o jalbă lungă, pe care aleșii adunării, adică 25 inși, cari au fost numiți comitet național, însoțiți de voie bună de o mulțime de alți români din toate părțile, să-l ducă la Viena și să-l predea împăratului.

Acesta era nu numai împărat al Austriei, ci și Rege încoronat al Ungariei de atunci, stăpânirei căreia era supusă și Transilvania, și prin ea, Români din Ardeal, Banat și Crisana. Aceasta jalbă era deci un memoriu cuprinzând plângerile românești și de acea a fost numită *Memorandul românesc*.

Memorandul.

Acesta a fost întocmit și scris în anul 1892, după hotărîrea conferinței generale a delegaților alegătorilor români ținută la Sibiu în 20 și 21 Ianuarie 1892, după ce mai înainte aceste plângeri au fost aduse și debătute la adunările ținute cu alegătorii în toate orașele și în satele mai mari românești din Transilvania. La aceste mici adunări din toate părțile, Români s'au sfătuit cu fruntașii lor: preoți, învățători, advocați și alți cărturari, spunându-și toate durerile, patimile pe urma stăpânirii străine. Și-au ales delegați pentru marea șfă, adică pentru conferința dela Sibiu, cerând, ca să se facă plângere-jalbă, către împăratul, cerându-i dreptate. Așa a hotărît poporul, și marea adunare dela Sibiu a îndeplinit hotărîrea lui, dând poruncă celor 25 aleși de el în comitetul național, să îndeplinească acea hotărîre. Așa s'a născut Memorandul.

Cuprinsul Memorandului.

Scurtimea vremii lăsată pentru această conferință poporală nu ne îngăduie să arătăm mai pe larg cuprinsul Memorandului românesc și astfel vom arăta numai pe scurt ce s'a scris în el. În el se spune, că:

a) *poporul românesc nu e venitură în această țară, ci e băștinaș, din strămoși și vremuri străvechi, așezat în bună rânduială aci, încă cu mult înainte de venirea Ungurilor și a altor neamuri. El nu a fost bătut și învins nici-când în Țara lui și Ardealul a ajuns în stăpânirea altora prin viclenie, multă vreme lăsându-li-se Românilor să trăiască în pace după legile și obiceiurile lor vechi. Pe încetul numai, în cursul veacurilor, după ce voevozii și cnezii Românilor au pierit, ori s'au amestecat prin căsătorii cu alte neamuri, Români, în lipsă de conducători,*

au ajuns în stare de iobăgie și slugi la domni străini. Pe mâna acestora au încăput și slujbele și stăpânirea Țării.

După aceea s'au început prigonirile și chinurile iadului și lanțurile robiei, — pe cari, nu odată, Românii au încercat și prin răscoală să le scuture. Nici când însă ei nu au abzis de drepturile lor de stăpânire vechi și firești ai acestei țări. După ștergerea iobăgiei, — când dieta ungurească din Cluj — fără ascultarea Românilor, cari și după vechime și după legea firească și după numărul lor, aveau numai ei căderea să hotărască de soarta țării și moșiei lor, — a hotărât unirea Ardealului cu țara ungurească pentru a putea asigura astfel și pe mai departe domnia ungurească peste Ardeal. — Românii nu au recunoscut această unire. Ei prevedeau, că în loc de îndreptarea relelor din trecut, după noua orânduire, aceste nelegiuiri se vor spori și că soarta lor va ajunge și mai greu de răbdat. În Memorand s'a arătat nelegiuirea și nedreptatea ce au făcut-o Ungurii prin aceasta Unire, pe care împăratul-Rege Francisc Iosif a întărit-o cu iscălitura sa, — deși [mai înainte, la 1862/3, întărise, tot cu jurământ, legile bune și drepte românești, ce le adusesese dieta Ardealului la Sibiu, unde Românii erau cei mai mulți. De aceea în Memorand, ei și-au ridicat glasul contra acestei Uniri, ea fiind fără putere, neputând ei recunoaște, că pușinii Unguri să vorbească și să hotărască despre Ardealul Românilor, fără voia acestora ;

b) S'au mai plâns despre legea nedreaptă pentru alegerile de deputați, croită pe sprânceană fără nici o rușine, una pentru Ardeal, asupritoare pentru Români și alta mai bună pentru Țara ungurească. Anume în Ardeal afară de cei cu carte, alegător, era fiecare plugar care avea 8 jughere de pământ și dacă plătea 32 fl. dare de pământ. Se știe că darea către stat de fiecare jugher era cel mai mult 1 fl. Adică aici țăranul trebuia să aibă 32 jughere cel mai puțin pentru a fi alegător. Care Român plugar, iobagiu înainte de 1848. cu câte 2—3 jughere, a putut să aibă dare de 32 fl. ? Atâta aveau numai domnii de pământ și Ungurii, Secuții și Sașii, cari erau liberi înainte de 1848. Meșteșugarii, toți slujbașii și cei mai mici și toți nemeșii — cari nu aveau nimic, decât poate nădragii în bătă — aveau fiecare drept de vot. Dar aceștia nu erau Români.

S'au mai împărțit apoi cercurile de alegeri așa, ca să iasă Ungurii și Sașii mai bine, sporindu-se numărul deputaților lor, cercurile românești cu câte 70—80 de comune alegând un deputat, iar cele ungurești de multeori și numai câte-o singură comună alegând un deputat.

Cu asemenea lege s'a putut întâmpla că în finuturile românești din Ardeal abia 90—290 mil de suflete aveau câte 2—8 mil de alegători, iar în cele ungurești și la 3000 de locuitori erau câte 1500 și mai mulți alegători. Nu mai vorbim de batjocura alegerilor prin sălnicii, bătăi și toate mișelțiile scornite de niște suflete îndrăcite, ce se făceau cu ajutorul slujbașilor unguri la porunca stăpânilor lor mai mari. Astfel s'a ajuns, că din 453 de deputați din fosta Ungarie cu 17 milioane de locuitori, din cari aproape 4 milioane Români, nu s'au putut alege mai mulți de 4—8 deputați români în loc de vreo 120 și uneori nici chiar unul ;

c) S'au plâns în Memorand și pentru pălmuirea legii numite: *despre egala îndreptățire a naționalităților, adusă la 1868*. Aceasta lege au făurit-o Ungurii la dorința împăratului, voind să arunce cu praf în ochii popoarelor nemaghiare și a străinătății, punând în lege că toate neamurile din țară sunt egale în fața legii și pot ajunge pe-o formă la slujbe.

Legea aceasta zisă a naționalităților nu s'a făcut pe placul Românilor și a celorlalte neamuri nemaghiare, fiindcă îndată la începutul ei, se spune, *că toți locuitorii țării fac parte din națiunea maghiară*. Totuși cărmuitorii Unguri ai țării au nesocotit-o și pe asta și slujbagul român a ajuns un corb alb. Ei nu au ținut-o niciodată. Memorandul a dovedit prigonirea aceasta a Românilor, cari, de pildă, numai la Justiție, din vreo 1300 judecători de toate gradele în Transilvania, abia erau cu toți vreo 30—40 și aceia chinuți și luați la ochi, ca vat de ei, pentru limba lor. Se numeau dregători unguri în ținuturile românești, cari nu știau nici o vorbă românească, folosindu-se de tâlmaci, cari nici ei nu erau pricepuți. Astfel se îngreuna peste măsură și căutarea dreptății — pentru Români, în propria lor țară;

d) S'au mai plâns în Memorand, că *impărțirea județelor încă e nedreaptă*; până când în ținuturile locuite de Săcui și Unguri, tot câte 100—120 mii de suflete dădeau un județ, în părțile românești câte 5—600 de mii. Deputații români, sau membri în consiliile județene erau puțini, trebuind să plătească dare mare, să fie avuți pentru a avea drept de consilier. Cei bogați erau aproape toți Unguri și alți streini și astfel aceștia stăpâneau județul și storeeau pe seama lor și pe calea aceasta toată vloga bieților români;

e) *Bisericile și școlile românești încă au fost prigonite*, Ungurii încercând cu fel de fel de mijloace ori să taie, zi cu zi, câte-ceva din bietele sărăcimături de drepturi, ce le-au mai rămas pe hârtie. În scaunele episcopoești guvernul ungar nu suferea să fie înălțați Români buni și cinstiți. Ei doreau oameni cu spinarea încovoiată, cari să nu-și ridice glasul pentru fărădelegile, ce le suferea poporul. Pe preoți îi dușmăneau și-i huleau. Ca să-i poată folosi după plac, ajutoarele ce le dădeau din banii statului, strânși din darea Românilor, le împărțeau pe ales și pe sprânceană, mai ales acelorora cari erau slujii plecate și păstori necredincioși ai turmei lor.

Tot așa și mai vârtos erau prigonite școlile românești. Din banii statului, deși legea porunea altfel la început, Ungurii nu au lăsat să se ridice nici o școală românească, nici primară nici licee, sau alte școli mai înalte. Școlile noastre primare, confesionale, au fost susținute de biserică prin dania credincioșilor români. Tot așa și cele 5 licee românești din întreg Ardealul, au fost susținute tot numai de Români din banii lor. Rând pe rând însă stăpânirea închidea și aceste școli căutându-le fel de fel de vină. În școlile primare susținute de guvern între Români s'a introdus limba ungurească, în locul celei românești. Copiii era silți să-și piardă vremea învățând limba ungurească, străină pentru ei, și pe care acasă nu o vorbea nimeni și ei o uitau, iar în

limba lor nu învățau nimic. Gândul celor mari era vădit. Fiind neamul lor unguresc, care din mila împăratului stăpâna Ardealul, cel mai mic, ei voiau să se arate că s mulți, voiau să se sporească, dar nu în chip firesc, prin naștere, ci prin ungurizarea cu puterea a neamurilor nemaghiare. Pe acestea voiau să le slăbească, să le micescă, ca să nu scape ei puterea din mână. *Memorandul cuprinde pe larg și frumos descrisă starea în care au ajuns bisericile și școlile românești după 1848 și mai ales după anul 1867*, de când Ungurii cu împărațul uniseră Ardealul cu Ungaria. Nu s'au mai arătat și prigonirile bisericii românești dinainte de 1848, sub stăpânirea calvinilor, și sub stăpânirea împărașilor din Casa Habsburgitelor, când tunurile generalului Bucou prăbușiau la poruncă bisericile și mănăstirile române-ortodoxe, cari nu voiau să-și lapede legea strămoșească și când zeci de mii de români credincioși au suferit și au murit pentru credința veche strămoșească chinuiți în mod neomenesc de cei tari și fără suflet.

f) *Allă plângere din Memorand a fost cea pentru legea presei*. La 1848 s'a hotărât prin legi, că orice om are voie să scoată la tipar cărți și gazete prin deplină libertate.

Când să se aducă la îndeplinire această libertate, pentru Ardeal au adus lege deosebită, de tot aspră, pe care Ungurii au păstrat-o și după ce tot ei au unit Ardealul cu Ungaria. Curtea cu jurași din Sibiu, care judeca procesele de presă, mai ales că și gazetele noastre românești de pe atunci, ca „Tribuna”, „Gazeta Transilvaniei” și celelalte, se tipărea tot eam în cereul Sibiului, nu totdeauna judecă după placul Ungurilor stăpânitori, a fost desființată. Ungurii nu voiau ca gazetele românești, să trezească și să lumineze poporul. De aceea le puneau tot felul de piedeci: cerând cauzie grea de bani dela gazete și întemnițând pe gazetari și pe ceilalți scriitori de cărți românești. Desființând Curtea cu jurași din Sibiu, unde jurașii erau mai mulți Sași și Români decât Unguri, au trimis toate judecățile la Cluj, unde jurașii erau pe sprânceană; Unguri, Săcui și renegași, adevă la pădăturile altor neamuri. Aceștia apoi, la poruncă și din ură față de neamul românesc, băgau în temniță grea, fără milă și pe nedrept, pe gazetarii și scriitorii români, vrând cu puterea pumnului să înfunde gurile celor cari arătau fărădelegile stăpânirii ungurești față de Români. Credeau că astfel nieri jările streine nu vor putea afla ceea ce se petrece cu noi aici.

g) *În memorand s'au mai arătat și nedreptățile guvernelor ungurești față de averile plugarilor*, în deosebi Români. Anume, prin legile de segregatie, de comasație, de islaz, de păduri și altele asemenea, s'a căutat ca poporul românesc, eliberat din iobăgie, să fie și de zi sărac, luându-i-se ce numai se putea din glia strămoșească, ce i-a mai rămas din iobăgie. Atâtea meșteșuguri cuprindeau aceste legi, și aveau atâtea porțițe de înșelăciune, contra săracilor plugari români în folosul proprietarilor unguri, cari nu se mai săturau, încât ele ajunseseră o adevărată primejdie pentru proprietatea românească. Inginerii ca și executorii legii erau toți Unguri și alți străini. Și precum erau ei și sufletele lor, — așa era și dreptatea, ce-o făceau, — iar dacă Ro-

mâinii făceau apeluri și recursuri, ori alte plângeri, — tot aceia îi judecau. Îi trimiteau dela Ana la Caiafa. Dechea zicală: Turcul te bate, tot el te judecă. În acest fel s'au luat și dreptul de a stăpâni liber averile grănițerești — fiilor vechilor grăniceri români, cari le-au cōpătat pe vremuri pentru credința, luptele și jertfele lor din războaie.

Nu se pot înșira aci toate plângerile arătate în Memorand, din cari se reoglîndesc așa de limpede toate asupririle Românilor din Transilvania. Cușitul ajunsese la os. Ungurii nu-i lăsașu pe Români nici măcar să facă adunări, să-și plângă necazurile și să se sfătuiască. Diregătorii le împrăștiașu adunările cu baionetele jandarmilor și-i băteau cu bătaușii lor. Români — se spune cu multă duioșie în Memorand — mai ceacă odată calea către împăratul-rege, să-i ceacă ajutor și alinare, și dreptate, și pentru ei și pentru liniștea Țării și mântuirea ei, primejduită de fărădelegile ungurești. Pe scurt acesta era cuprinsul.

Ducerea Memorandului la Viena.

Memorandul jalbă, a fost subscris în numele comitetului național, de președințele Dr. Ioan Rațiu, de vicepreședinții Gheorghe Pop de Băsești și Eugen Brote, de secretarul general Dr. Dasile Lucaciu și de secretarul Septimiu Albini, purtând data Sibiiu, 26 Martie 1892.

Comitetul național a plecat cu Memorandul la Viena, pentru a-l da în mână împăratului Francisc Iosif. În drumul lor membrii comitetului au fost însoșiți de câteva sute de români-nădrăgari și opincari, din toate părțile Ardealului. Ei au plecat de bună voie, ca să fie de față când Memorandul va fi predat „Majestății Sale“. Bieșii Români mai credeau și atunci, la 27 Mai 1892, în scrisoarea de pe poarta Burgului împărătesc: „Justitia regnorum fundamentum“ adică „Dreptatea este temeliea împărățiilor“. Nădăjduiau că li se va face dreptate aici unde a sălășluit totdeauna izvorul nedreptăților și apărarea minciunilor domnești. Da, se făceau și aici legi, dar nu pentru noi. Pentru noi se făceau judecăși și legi ca să ne sugrume. Dreptul neamului nostru era să facem armata și să ne luptăm, să le apărăm mărirea și averea. Pentru aceasta ne înarmau ei, și ne mânau la luptă contra dușmanilor lor, și a intereselor noastre.

Deputăția românească nu a fost primită de împăratul, care s'a ascuns dinaintea ei între zidurile palatului său. Memorandul a fost depus în cancelaria cabinetului împărătesc. Regele nu și-a bătut mult capul de acest Memorand, ei l'a trimis nedesfăcut, fără nici o poruncă la Budapesta, guvernului unguresc. Deputăția românească a trebuit să părăsească Viena, fără nici o mângăiere, înlocmai că odată Avraam Iancu, — și pe vremuri Horea, sârmanul!

Comitetul a lăsat să se tipărească și să se publice Memorandul în mai multe limbi, în limba românească, ungurească, nemțească, italienească și franțuzească, trimițându-l fruntașilor vestiți ai marilor Țări străine, să văză și ei plângerile noastre. L-au împărjit să l citească și acasă în Ardeal popoarele de aici, și mai ales Români, în numele cărora s'a făcut, precum și frații lor din vechea Românie.

Urmările ducerii Memorandului : urzirea procesului.

Străinătatea a cefit cu mult interes și simpatie pătimirile noastre și gazetele lor au început să scrie despre noi și pentru noi. Acasă însă Ungurii turbau de ciudă și de supărare, că nu au mai rămas ascunse lumii isprăvile lor și că au fost date de minciună laudele ce-și aduceau însiși. Ei, adică trîmbițau în toate țările, că aici acasă sunt numai Unguri și prea pușini de altă limbă și că și aceștia pușini sunt tare mulțumiți de soarta lor, și mai ales românii nu mai pot de bucurie și de feteire. Li dorea mai ales pe Unguri că se apropria vremea de a sărbători împlinirea a o mie de ani, de când s'au făcut stăpîni aici în Țară, sărbătoarea mileniului, pe care acum Românii o turburau cu plîngerile lor.

De aceea, cu gând de vrăjmașă răzbunare, guvernul a dat ordin procurorului general dela Cluj, să dea în judecată pe conducătorii Românilor, pentru Memorand. Căpetenia duhurilor rele, cari pregătiau procesul contra românilor era procurorul dela Curtea de apel din Cluj, Dr. Iessenszky Sándor, unul din cei mai înverșunați dușmani ai neamului românesc. El era renegat, născut din alt neam. Pentru vrednicia sa de prigonitor al nostru fără suflet, a ajuns mai târziu secretar de stat la Pesta. Acest om, spre durerea noastră, a primit și o mare decorație dela guvernul român de atunci, al lui Dimitrie Sturdza.

Guvernul maghiar a dat în judecată pentru Memorand pe membrii comitetului național român și în afară de aceștia pe câțiva fruntași români — pentru răspîndirea Memorandului. Păra procurorul general din Cluj a fost făcută la 13 Mai 1893, sub Nrul 2416/1893. Erau păriți:

1. Dr. Ioan Rașiu, avocat în Sibiu, Gheorghe Pop de Băsești, moșier în Băsești, 3. Eugen Brote, gazetar Sibiu, 4. Dr. Vasile Lucaciu, preot în Isești, 5. Dimitrie Comșa, profesor Sibiu, 6. Dr. Dănilă P. Barcianu, profesor în Sibiu, 7. Septimiu Albini, gazetar în Sibiu, 8. Nicolae Cristea, asesor la Consistor în Sibiu, 9. Iuliu Corotanu, avocat în Cluj, 10. Patriceu Barbu, avocat în Reghin, 11. Dr. Teodor Mihail, avocat în Dej, 12. Dănilă Lica, avocat în Bistrița, 13. Dr. Gavrilă Tripon, avocat în Bistrița, 14. Aurel Suceu, avocat în Arad, 13. Mihail Velicieu, avocat în Chișineu, 16. Dr. I. T. Mera, medic Șiria, 17. Gavril Lazar de Pucărești, protopop în Carei, 8. Vasile Ignat, avocat în Beiuș, 19. Rubin Patfija, avocat în Alba-Iulia, 20. Dr. Aurel C. Popovici, medic în Graz (Austria), 21. Vasiliu Rașiu, vicar în Făgăraș și 22. Gherasim Domide, preot în Rodna veche. Dintre membrii comitetului erau deja morți avocații Gavril Man din Bistrița și Ludovic Ciato din Blaj.

Acuza s'a mai ridicat prin plîngerea din Decembrie a procurorului general în forma actului de acuzare, pentru răspîndirea Memorandului, în afară de aceștia și contra lui :

24. Nicolae Roman, funcționar de bancă în Bistrița, 25. Ioan Muntean, funcționar de bancă în Hașeg, 26. Dionisie Roman, candidat de avocat în Mediaș, 27. Ioan Duma, preot în Săca, 28. Romul Crainic, protopop în Dobra.

Supărarea Ungurilor era mai mare, fiindcă Românii au eutezat să se plângă împăratului-Rege la Viena. După Constituție oricine avea dreptul să se plângă nepedepsit, Suveranului. În Memorand, împăratul era numit și Rege al Ungariei. Astfel Ungurii nu puteau să-i judece pe memorandiști pentrucă s'au dus la împăratul, la care și Miniștrii unguri se duceau aproape zilnic. De aceea ei au umblat să scornească alte învinuiri pentru a-i trage în judecată. *Și atunci au descoperit că în Memorand românii se plâng, că Unirea Ardealului cu Ungaria au făcut-o numai Ungurii fără români și astfel românii o socotesc nedreaptă și nelegală, — și prin aceasta memorandiștii atâță poporul contra legii ungurești, adecă a legii de unire și acesta-i păcatul cel mare.* La împăratul-rege se putea duce însă orice plângere, fără a putea fi cineva pedepsit. De aceea Ungurii i-au acuzat pe memorandiști pentrucă au tipărit Memorandul și l-au împrăștiat în țară și în lume. Prin aceasta, spuneau ei — au atâțat împotriva legilor ungurești. O vină trasă de păr cu toată puterea diavolească a oamenilor răuvoitori și păcătoși. La porunca procurorului general, dată după voia guvernului, au pornit cu multă înverșunare poliția, jandarmii, procurorii și judecătorii din toată Transilvania, să găsească Memorandul, să găsească oameni vinovați pentru el, ca să aibă pe cine băga în temniță, scoțându-i tăciunari și vânzători de țară pe aceia, cari au apărât-o totdeauna mai mult, ca toți îngâmfații stăpânitori.

S'a pornit o adevărată vânătoare rușinoasă după frunțașii românilor cu gândul de a-i îngrozii pe toți și de a le lua pofa de a se mai plânge undeva de necazuri răbdate în „raiul fericit“, făurit Românilor în țara lor.

După multe cercetări și procese verbale luate cu frunțașii membrii comitetului au fost dați în judecata Curții cu jurați din Cluj. Încă înainte, unora li s'au spart și dărâmat casele în miez de noapte, ca spre pildă doctorului Rațiu la Turda, alții au fost suspendați din slujbele ce le aveau, ca să nu mai aibă ce mânca, ori să ducă alte lipsuri, amărându-le zilele.

Din pără procurorul general i-a scos pe protopopol Gavril Lazar de Purcăreți, pe medicul Dr. Terențiu Iuliu Mera și pe avocatul Vasile Ignat, fiindcă nu i-a găsit vinovați. Ceialalți au fost citați la desbateră principală la Cluj pe ziua de 7 Mai 1894.

Începerea judecății dela Cluj. Felul cum s'a desfășurat procesul.

Desbaterile s'au început la Cluj la 7 Mai și s'au ținut zilnic fără întrerupere până la 25 Mai 1894, când s'a rostit judecata. Președintele tribunalului a poruncit, ca desbateră să nu se țină la tribunal, ci în sala cea mare a Redutei Orașului, din strada Memorandului de astăzi, unde se hotărîse Unirea Ardealului cu Ungaria, unire, pe care Românii nu au recunoscut-o dreaptă — în Memorandul lor.

Președintele Curții cu jurați a fost baronul *Szenthereszty Zsigmond* — ungar, — iar judecătorii *Reinhold Artur* — iudov botezat — și

Issekutz Gyula — viță de armean, amândoi mari maghiari. Notar-grefier: *Dr. Balázs Elemér*, care în România Mare a fost numit consilier la Curtea de Casație din București. Scaunul de procuror la avut Procurorul General *Vita Sándor*, secui neaoș, — iar ca tălmăciu, ca judecătorii și jurații să nu trebuiască să fie Români, a fost adus profesorul neamț *Dr. Robert Lehmann*, care știa și românește.

Acuzații s'au înfățișat însoșiți de apărătorii lor, *dintre cari trei advocați slovaci și unul sârb*, cari din dragoste frățescă au venit să-i apere pe frații lor români, cu cari alătura sufereau și neamurile lor, împărțind amara pită a patimilor neamurilor nemaghiare din Vechia Ungarie.

Acuzații au avut ca apărători;

Acuzatul:

1. Dr. Ioan Rațiu — pe
2. Dr. Vasile Lucaiciu — pe
3. Gheorghe Popp de Băsești — pe
4. Dimitrie Comșa — pe
5. Septimiu Albini — pe
6. Dr. Daniil P. Barcianu — pe
7. Nicolae Cristea — pe
8. Iuliu Coroianu — pe
9. Patriceiu Barbu — pe
10. Dr. Gavril Tripon — pe
11. Aurel Suciu — pe
12. Mihai Veliciu — pe
13. Rubin Patifția — pe
14. Dasiiliu Rațiu — pe
15. Gherasim Domide — pe
16. Nicolae Roman — pe
17. Ioan Munteanu — pe
18. Dionisie Roman — pe
19. Ioan Duma — pe
20. Dr. Teodor Mihali — pe

Apărătorul:

- Dr. Amos Frâncu.
- Dr. Ștefan Miloș — slovac
- Dr. Aurel Isacu
- Dr. Aurel Mureșianu
- Dr. Ștefan Pop
- Matei Dula — slovac
- Iosif Cișșan
- Dr. Augustin Bunea
- Dr. Emil Gavrilă — sârb, redactorul gazetei *Zastava*
- Dr. Valeriu Branște
- Ioan Roșu Micu
- Dr. Ștefan Petrovici
- Dr. Ștefan Fainer — slovac
- Francise Hossu Longinu
- Dr. Silviu Moldovan
- Alexandru Hossu
- Simion Dămian
- Dr. Gheorghe Ilea
- Coriolan Brediceanu
- Petru Trușia.

Jurați trași la sorți au fost: 1. Dr. Balog Károly, 2. Dr. Nagy Mor, 3. Dr. Pistory Mor, 4. Dr. Koch Antal, 5. Dr. Werner Rezső, 6. Ladits Nándor, 7. Gajzágó Mano, 8. Nagy Kálmán, 9. Molnár Iozsef, 10. Hadházy Sándor, 11. Dr. Bogdán Péter, 12. Baronul Feilitsch Artur, iar ca suplinitori: 1. Merza Lajos, 2. Székely Miklos, 3. Groful Szalay László, 4. Gergely Samuel — toți unguri și nici un singur român.

S'au mai adus la Cluj o mulțime de detectivi, jandarmi, armată bătăuși de stradă, cari să „susțină ordinea“ în sală și pe străzi. Dar au venit la Cluj tot atunci și *mai multe mii de țărani din safele românești, mai ales moși și alți fruntași* din toate părțile. Ei însă în scurtă vreme au fost îndepărtați și scoși din Cluj.

Apărătorii înzadar au protestat, că *jurajii toți sunt unguri*, și unii dintre ei chiar pe față dușmani ai acuzaților, ca și avocatul Gajzago și câștiva, cari au făcut pără la baroul avocaților din Cluj, contra Dr.-ului Rațiu și altora dintre Memorandiști, cerând să fie aspru pedepsiți pentru Memorand. Zadarnic am arătat că acești jurai nu mai pot fi fudecători drepti, căci și-au arătat părtinirea pentru unguri și dușmănie față de acuzați. Cererea apărătorilor nu a fost băgată în seamă. Au fost respinși și când au cerut, ca desbaterea să se facă în limba românească, asemenea și procesele verbale, fără tâlmaciu. Tribunalul a dat voie numai acuzaților să poată vorbi în limba lor, dar apărătorilor nu. Aceștia au trebuit să vorbească numai ungurește. Dar tâlmaciu nu știa să traducă bine limba română în limba maghiară, și nici românește cele spuse ungurește. Si când acuzații și apărătorii au arătat de atâtea ori acest lucru, au fost nu numai înfrunțați de președintele, dar apărătorii Frâncu, Brediceanu și Stefanovits și alții au fost pedepsiți nu odată de tribuual cu pedepse bănești de câte 50—100 fl., bani mulți pe atunci, — anume cu gândul de a le îngreuna slujba de apărători. Așa că la 10 Mai 1894, ziua a 4-a a desbaterilor, toți apărătorii au fost siliți, din cauza aceasta, să părăsească ședința iar acuzații au rămas fără apărători.

Înzadar au cerut acuzații să se amâne procesul, ca să-și poată aduce alți apărători, nu au fost ascultați. Când aveau apărători pe aceștia nu-i lăsa tribunalul să vorbească, bine știind, că adevărurile, ce le-ăr auzi din gura lor, i-ăr ustura amar, și s'ar descoperi și mai limpede călcările de lege ale tribunalului. Iar pe acuzați când au rămas singuri, au încercat să-i înfrice și să-i terorizeze. Aceștia însă nu se lăsau înfricați și au spus ce trebuia să spună. Nici unul dintre ei nu a vrut să recunoască a fi vrednic de pedeapsă pentru faptele lor. Nici președintele care ar fi avut datoria să-i apere nu-i apăra, împins de grofii și baronii unguri cari erau jurai. Jandarmii și detectivii de poliție, îi păziau pe memorandiști iar la spatele lui Roman stătea paznicul închisorii dela Seghedin, de unde el a fost adus la Cluj.

Afară pe stradă după ce mulțimea de țărani români dela sate a fost scoasă cu forța din Cluj, *acuzații au fost atacați de bătăușii unguri*, primejduindu-li-se și viața și înzadar au cerut scut și apărare dela președintele, care li-a răspuns, că asta nu se ține de el, ci de poliție.

Zile grele și pline de sbuciumate frământări chinuitoare au fost acele 17 zile de judecată dela 7 până la 25 Mai pentru români, și mai ales pentru memorandiștii acuzați, cari trebuiau să se sbată în ghiarele sbirilor, neapărați de lege și de slujitorii ei. Interogați, spovediți, și canați zile întregi, amenințați și amendați, huliți și batjocoriți. ei trebuiau să se apere, când pedeapsa lor era hotărâtă și poruncită dinainte. Înzadar s'au apărat ei, după lege, că pără contra lor s'a învechit și nu mai pot fi pedepsiți, fiindcă procurorul a întârziat cu darea lor în judecată. Înzadar susțineau tot cu legea în mână, că ceea ce au făcut, plângerea la împăratul, și tipărirea Memorandului, e un lucru iertat, ceea ce alții atâția au putut s'o facă nepedepsiți de atâtea ori, înaltea

lor. Înzadar arătau din lege, că nu pot să fie trași la răspundere după legile vechi, fără putere în toată Transilvania. Înzadar au cerut să se asculte marfoni, și pricepuți învățați, chiar unguri, pentru desvinovățire. Înzadar unii dintre ei au arătat, că nici nu au scris nici nu au iscălit Memorandul, și nu l-au răspândit, totul a fost înzadar. Soarta lor era pecetluită, nu după lege desigur. Jurații, tribunalul și procurorul nu aveau lipsă de lege, pe care o nesocoteau, și o suceau în dauna Românilor, și pentru a-și câștiga merite la cei mari.

Aveau prilej să se răzbune asupra fiilor nației românești, pe care o urau cu vrăjmășie, dela strămoșii lor, din veac în veac. Toate cererile românești și dovezile aduse au fost nesocotite. La judecată stăpânea ura, trufia și duhul răzbunării, oerofite de procuror, de președinte și de judecători, cari în acest chip pregăteau și inveninau și mai mult sufletele negre ale juraților pentru rostirea verdictului de osândă. Procurorul rânjea în suflet ca un călău de plăcerea chinuirii acuzaților, cari se purtau cu mult curaj și cu multă cinste și vrednicie, ca spre pildă Vasile Lucaei, Nicolae Cristea, Rubin Pațiția, Mihai Velețiu, Teodor Mihali, Daniil Barciuanu, Iuliu Coroianu, Dr. Gavril Tripon și Gherasim Domide. Mulți erau advocații știutori de lege, și se luptau, în apărare față de inverșunatul procuror, — cu multă pricepere și cu bărbăție neîntrecută, — dar luptă în fața legii nu era dreaptă și era pentru Români fără nădejde.

Chiar și în actele ciuntite ale procesului, scrise pe placul ungarilor, — căci așa se făceau protocoalele atunci, — se oglidește frumoasa luptă, dusă de acuzați cu multă vrednicie, pricepere și cunoaștere a legilor.

După vorbirea procurorului: Osândirea.

În ziua a 15-a la 23 Mai 1894, procurorul și-a rostit cuvântarea sa plină de vorbe goale, dar sforăind și ciocotind de patima urii față de Români, cerând pedeapsirea lor.

Memorandiștii, văzând că aici nu poate fi vorba de dreptate și că în locul legilor domnește puternicia și sila, au hotărât să nu se mai apere. Prin gralul președintei lor, Dr. Ioan Rațiu, și la sfatul altor Români fruntași, au cetit o declarație, în care arătau că ei nu se mai apără, că aici judecata se face între neamul românesc și cel unguresc, iar judecători nu pot să fie ungurii în cauza lor și asupra drepturilor neamului românesc. Alții și de altă dată — nu aci — vor fi chemați să ne judece.

Neașteptându-se la atâta curaj românesc, tribunalul, procurorul, și jurații fierbeau de turbare în inimile lor, hotărâți să-și facă jocul până la sfârșit, dar simțeau și ei în suflet adevărul, de împlinirea căruia se temeau și se cutremurau, anume că „tot cel ce se înalță, umilt-se-va!”

Desbaterea s'a mai ținut după aceasta încă 2 zile, iar la 25 Mai 1894, în zia 17-a, s'a rostit verdictul juraților, după care au fost mântuiți de pedeapsă dintre acuzați Vasiliu Rațiu, Nicolae Roman, Ion Munteanu

și Ioan Duma, după ce încă la 19 Mai în ziua a 12-a procurorul re-răsese pâra și față de acuzatul Dr. Tripon Gavrilă. S'a oprit judecata împotriva lui Eugen Brote și Aurel C. Popovici, cari trecuseră în vechea Românie, — împotriva lui Septimiu Albini s'a amânat, căci acesta era bolnav, — iar împotriva lui Romul Crainic, s'a stins procesul fiindcă el murise între timp.

După verdictul de vinovăție rostit de jurași contra celorlalți, tribunalul a adus judecata de osândă, prin care 14 Memorandiști, au fost pedepsiți total la peste 32 de ani și jum. temniță de stat și anume :

1. Dr. Ioan Rațu, la 2 ani temniță de stat, avea 66 ani și 3 copii.
2. Gheorghe Popp de Băsești, la 1 an, era de 58 ani, avea 1 copil.
3. Dr. Vasile Lucaei, la 5 ani, era de 42 de ani, avea 4 copii.
4. Dimitrie Comșa, la 3 ani, era de 48 ani, avea 4 copii.
5. Dr. Daniil P. Bărcianu la 2 ani și 6 luni, era de 46 ani, avea 5 copii.
6. Nicolae Cristea, la 8 luni, era de 59 ani, avea 5 copii.
7. Iuliu Coroianu, la 2 ani și 8 luni, era de 46 ani.
8. Patriciu Barbu, la 2 luni, era de 51 de ani.
9. Dr. Teodor Mihali, la 2 ani și 6 luni, era de 49 de ani.
10. Aurel Suciu, la 1 an și 6 luni, era de 40 de ani.
11. Mihai Veliciu, la 2 ani, era de 48 de ani, cu 3 copii.
12. Rubin Patîlă, la 2 ani și 6 luni, era de 53 de ani, avea 3 copii.
13. Gherasim Domide, la 2 ani și 6 luni, era de 38 de ani.
14. Dionisie Roman, la 8 luni, era de 53 de ani.

Ei au mai fost obligați să plătească statului o mulțime de cheltuieli, iar judecata s'a hotărît să se publice în mai multe gazete românești, ungurești și nemțești, pe cheltuielile lor.

Vina nedreaptă ce li s'a găsit, a fost aceea ridicată de procuror. Pedeapsa neașteptată de aspră — a fost hotărâtă de sus, de mai înainte; s'a adus ca motiv de îngreunare la pedeapsă, că osândiții nu și-au recunoscut vina și că s'au apărat cu dârzenie, ținând la limba românească. Poate — dacă recunoșteau numai cu o vorbă, că au greșit când au spus în memorandum că nu-i dreaptă și legală unirea Ardealului cu Ungaria, — erau mântuiți de pedeapsă. Dar sufletul lor cinstit și mândru românesc nu putea să facă asemenea trădare rușinoasă de dragul scăpării de pedeapsă.

Urmările sentinței de condamnare.

Judecata aceasta de osândă s'a răspândit cu fulgerul în toate satele românești și în lumea întreagă. Românii, amărîți în sufletul lor, s'au trezit însfârșit din visul încrederii în împăratul. Și cei mai slabi de fire au început acum să vadă, că scăparea lor din robie are să vină dintr'altă parte dela frații de peste Carpați. Ungurii deși bucuși că prin judecata lor au putut lovi cu copita în Români, totuși nu erau liniștiți în așteptarea praznicului lor — mileniul. Simțeau elătînându-se sub picioarele lor țara și domnia, mâncată chiar de ei, n urma sălnicilor, ce le-au făcut.

Motivul cu cari judecătorii au căutat să-și întărească putreda lor sentință, au fost de tot slabe în fața oricărui om cinstit și drept, și știutor de legi. Cu atât mai frumoase și pline de învățătură și știință de legi au fost recursurile minunate ale apărătorilor acuzațiilor, recursuri, pe cari ei le-au înaintat în apel — contra judecății dela Cluj. Tribunalul când a trimis recursurile la Curia din Budapesta pentru judecată, nu s'a răbdat să nu facă un raport lung, închis și sigilat, ca să nu-l știe alții, prin care cere ca la Curie, recursurile să fie respinse, și să fie întărită judecata dela Cluj. Raportul acesta însă s'a găsit și din el se vede adevărata ură și părtinire a judecătorilor dela Cluj, cari astfel și-au călcat jurământul de judecători, care-i lega să fie dreapți și fără părtinire. La Curie, Curtea de Casație: aceeași nedreptate. La 3 Iulie 1894, recursurile au fost respinse, fără nici o motivare serioasă.

După cum s'a văzut Memorandistul Septimiu Albini s'a îmbolnăvit la desbaterile din Mai 1894 și judecata lui a fost amânată la 9 Octombrie 1894. După o judecată scurtă de o zi făcută la repezeală, a fost osândit la 2 ani și 6 luni temniță de stat, de aceeași judecători, de aceeași jurați unguri. Intre jurați au pus acum ca de batjocură și pe renegatul Moldovan Gherghely, profesor din Cluj, fost slujbaş de poliție. A făcut și Albini recurs la Curie, care — după cum se știa dinainte — la 14 Noembrie 1894, a fost respins.

Încă înainte de a se hotărâ la Curie recursurile, — memorandistii osândiții au fost puși sub paza jandarmilor, a poliției și a slogăbiraelor. Ei nu mai puteau să iasă din satul lor nici la hățar, ori la satul vecin, fără de învoire dela judecătorul din Cluj, care întreba întâi în șeris pe procurorul, dacă se învoește ori ba. Firește, domnul Ișszenszky — vestitul — era totdeauna contra, și astfel permisul nu se dădea. Nici în cauze grele, nici pentru înmormântarea vre-unei rudeni, frate ori soră.

Profesorului Bărcianu din Sibiu nu i s'a dat voie să meargă în satul vecin în Rășinari la îngropăciunea surorii sale. Avocatului Mihai Veliciu a fost oprit să meargă în satul vecin, la nunta finet sale, ori la judecată ca avocat la Arad, D-rului Rațiu i s'a interzis ca să meargă la băi, să-și caute de sănătate, iar preotul Gherastiu Domide a fost arestat de jandarmi la Blaj unde s'a dus să-și aducă acasă copila dela școală, că el era văduv, și nu avea pe nimeni, pe cine să-l trimită.

După ce procesul a fost pierdut și la Curie, la porunca procurorului general dela Cluj, osândiții au fost ridicați de jandarmi noaptea, din casele lor, și de lângă familiile lor, și duși pe ascuns ca cei mai de rând răufăcători — la temnițele ungurești și anume: D-rul Rațiu, Coroianu și Lucaciu la temnița dela Seghedin, iar ceilalți la temnița dela Daș, unde au fost închisi.

Memorandiștii întemnițați.

Pe martirii noștri însă nu i-au înfrânt nici zidurile temniței, nici chinurile și durerile familiilor lor. Nici acestea nu au fost lăsate în pace. Afară de Gheorghe Pop de Băsești care avea moșie, ceilalți țoți au fost oameni săraci, cei mai mulți cu copii. Advocați, profesori, profeți, gazetari, cari trăiau din biata lor slujbă, cu plăși și venituri puține. Pentru a i amări și mai mult, guvernul a poruncit să fie suspendați din slujbele lor, ca ei fiind închiși în temniță să nu mai aibă nici un venit, din care soțiile lor și copiii lor să poată trăi și din care și ei, să poată plăti și cheltuețile temniței, cheltueli aruncate în sarcina lor.

Pentru ajutorarea familiilor întemnițaților, doamnele române strângeau bani, vânzând flori, panglicuțe, hârtii de epistolă și alte mărunțișuri cu inscripția „Totul pentru națiune“. Fîrește acestea ajutoare erau mici de tot, dar erau bine primite și mângăietoare, fiindcă veneau dela frați și date din inimă curată. Mulți dintre Memorandiștii și-au luat pe cap datorii grele, — pentru traiul familiilor lor, — datorii, de cari nu au mai scăpat toată viața lor.

La început s'a dat voie prietenilor și familiilor să-i cercezeze, să-i vadă tot la două săptămâni, să le ducă cărți de citit, să le treacă de urât și de amărăciune. Pe urmă, rînd pe rînd, au fost oprii și dela aceste mângăieri, rămânând să se mulțumească cu cântecul cheilor ce se învârteau în ușile de fier ale închisorii. De umexeața zidurilor, unii dintre iubiții noștri s'au îmbolnăvit și de boala câștigată în temniță nu au mai scăpat, scurându-li-se astfel, fără de vreme zilele.

Dar poporul românesc dela sate a început să pună în cântece suferințele martirilor noștri.

„Cîntă mierla prin păduri,
„Robu-i Lucașiu la unguri,
„Pentru sfînta libertate
„De care noi n'avem parte“.

era cea mai dragă și trăgănată doină pe atunci.

Memorandiștii au purtat cu tărie crucea pentru neam. *Înzadar li s'a trimis vorbă dela cei de sus, să facă rugări și să ceară iertarea pedepsei. Ei nu s'au aplecat și nu s'au umilit.* Nicolae Cristea și ceilalți cu pedepse de închisoare mai scurtă și-au făcut toată pedeapsa, — iar ceilalți încă au stat închiși peste un an și câteva luni, când fără voia lor, la cererea Regelui Carol I. al României, — cu care Austro-Ungaria era în alianță, la ordinul împăratului Francisc Iosif au fost grațiați din oficiu și eliberați din temnițele dela Daș și Seghedin. În aceste temnițe și după ei vreme de 25 de ani și mai bine, atîția Români cărturari au intrat și au robit pentru dreptatea Ardealului și a limbei românești, pregătind prin suferința lor, învierea cea obște națională a neamului românesc.

Actele Memorandului.

Actele procesului Memorandului, nu s'au pierdut, oricât ar fi voit unghurii, ca ele să nu mai trăiască și să nu mai lumineze ascunzișurile întunecate ale inimilor otrăvite de răutate ce băteau în piepturile acelor, cari atunci ea stăpâni ne-au judecat. Ele fac dovadă sdrobitoare, ce nevrednici stăpânitori și judecători am avut atunci. Ele arată că prin asemenea judecări pătimase și nelegiuite nu se întărește împărăția și stăpânirea nimănui, ci se sapă și se prăbușesc stăpânirile. Procesul Memorandului — precum și alte judecări strâmbe date de stăpânirea ungurească — au dovedit în fața lumii, că nu Ungurii — cari le-au dat — sunt chiemași să stăpânească și să ocârmuiască Ardealul, locuit în mare majoritate de români.

Judecata dată de Unguri în procesul Memorandului a fost și este rușinea și pălmutrea dreptății și a rămas un păcat greu și neșters al neamului unguresc. Ungurii au crezut, că prin osânda adusă vor îngropa pe veci plângerile românești și vor amuși graiul neamului nostru. Procesul lung și greu dintre neamul românesc și cel unguresc din Transilvania, nu s'a isprăvit prin judecata dela Cluj și nu l-au putut judeca Ungurii. Procesul l-a hotărât pentru vecie voința și jertfele românismului de pretutindenea, sfințită prin tratatul dela Trianon. Istoria și dreptatea cerească a lui D-zeu a cărui „judecata lui dreaptă este“, nu poate fi răsturnată de viclenia trecătoare a neamurilor lacome după binele și vloga altor neamuri. Această stăpânire nedreaptă s'a stins pe veci, căci „morți sunt cei muriți!“

Iată procesul Memorandului și vrednicia fără de hotar a Memorandișiiilor.

În fața amintirii lor sfinte, toți Românii să plecăm eu sfială capul, făgăduind, că nici când nu vom lăsa să se sălășluisse duhul nedreptății în sufletele noastre și jurând că vom da mâna să fim pururea frați. — pentru apărarea frumoasei moșteniri, ce ne-a rămas.

Cluj, la 7 Maiu 1934.

Cruțați pădurile *)

de Emil Pop, docent univ.

Orice străin, care ascultă cântecele noastre, rămâne mirat și înduioșat de dragostea Românului pentru pădure. Nu-i cântec să nu-l începem cu „*Frunză verde*“ sau „*Foaie verde*“, vorbe care ne amintesc frumusețea codrului și voiniceasca bucurie, ce o simțim când îi batem cărarea.

Acolo, în puterea codrului, pe cărări ascunse, printre izvoare, sub frunzișul plin de răsunet se simte Românul la largul lui. Acolo își cântă mai cu foc dorul și jalea și simte mai adânc frumusețea vieții.

Au dreptate prin urmare cei ce ne socotesc înfrății cu codrul. Românului îi este dragă pădurea..

Așa este... și totuși multe semne din trecut și multe fapte din zilele noastre ne pun pe gânduri: oare își iubește Românul cu adevărat pădurea?

Serisori de demult ne spun, că Țara noastră a fost mult mai păduroasă decât astăzi. Munții noștri erau mai împodobiți, ba multe din câmpiile noastre, unde azi umbli ziua întreagă după umbră, spun slovele bătrâne, că purtau păduri.

Unde sunt pădurile acestea? Ele nu s'au uscat, n'au degerat, nici n'au murit de bătrânețe; — *le-am tăiat noi cu nemiluita.*

Cărți de acum o sută-două de ani ne mărturisesc cu câtă sălbătăcie se pustiau încă pe atunci pădurile noastre.

Lemnul din munți se tăia, ca să rămână loc de pășune sau ca să fie vândut în țări străine. Pădurea de pe dealuri sau câmpii se tăia pentru lemn de foc și de tâmplărie, sau pentru ea să se lărgască locul de plugărit.

An de an și veac de veac în locul pădurii s'au înmulțit curăturile, runcurile (și săhelburile).

Apoi a venit războiul, când pădurea a suferit alături de noi. Trebuia lemn și iarăși lemn pentru tranșee, pentru poduri, pentru căruțe și magazii, cari se prăpădiau mereu și trebuiau făcute la loc fără vorbă și fără zăbavă. Și vai de pădurea în care s'au dat lupte! Cei ce ați făcut războiul știți, ce prăpăd găsiți în locul unui codru sănătos, după ce au ostenit gurile de tun și de mitraliere.

---

*) 1. Această conferință e bine să fie rostită la sărbătoarea *săditii pomilor*. Obiceiul trebuie răspândit cât mai mult și practicat mai ales cu tineretul. Ocoalele silvice sunt *gata să dea sfaturi tehnice și puieți pentru sădit.*

2. Este bine, ca să se illustreze conferința cu exemple locale. Este chiar recomandabilă o ieșire la fața locului, unde un torent a degradat terenul agricol sau a distrus elăgiri, șosele și poduri.

3. În regiunile de șes mai ales în Câmpia Ardealului, se insistă mai mult asupra despăduririi hojeștilor din trecut și asupra binelui ce va urma după împădurire. În privința frumoaselor experiențe de reîmpădurire, făcute la *Sabed (Mureș)* și *Desmir (Cluj)* iarăși se pot obține informații dela Ocoalele silvice.

Din nenorocire nu ne-am oprit nici după războiu. Dimpotrivă. Par'că ne-am legat cu jurământ să ne prăpădim pădurile.

Pe orice vale te-ai apropia de munte, căruțele cu scânduri nu mai conțineau, trenurile găfâie de poveri, iar pe râu coboară plutașii zi și noapte. Cu cât urci, cu atât se înmulțesc ferestrele și fabricile, înconjurată de bârne și scânduri întoemite în grămezi cât casele.

Iar dacă dai în împărăția pădurii nu mai scapi de pocnetul securilor, care se aude mai aproape sau mai departe ca un cântec de prohod. Și prohod este într'adevăr și nu numai al pădurii; vom vedea, că pustirea merge mult mai departe.

Domni și țărani, Români și străini, suntem *la fel de vinovați* cu toții.

Ne-am năpusit fără cruțare asupra codrilor și am pusit fiecare cât am putut; *mai mult decât ne-a trebuit și mult mai mult decât ne-ar fi fost îngăduit.*

Și acumă spuneți și Dvoastră: cel ce stă de-o parte și privește cum ne schilodim pădurile și aude în același timp doinele noastre, nu are dreptul să se întrebe: Cum se poate să-ți fie dragă pădurea și s'o doborî la pământ cu atâta sete cum facem noi?..

„Frumoase toate astea” — veți zice Dvoastră — „dar oare e treabă de om cuminte să crezi că pădurea e numai o podoabă sau un loc de cântec, când ai nevoie de lemn toată viața dela leagăn până la coseiug?”

Pădurea a sădit-o bunul Dumnezeu nu numai pentru încântarea noastră, dar mai ales pentru folosul nostru. Plaiurile pleșuve n'or fi atât de frumoase, ca cele cu cedină, dar trebuințele vieții sunt mai cumplite; ele ne cer cu asprime să tragem cu toaporul“..

Aveți dreptate — și... *n'aveți dreptate!* Aveți dreptate când cereți dela pădure nu numai plăceri, ci și foloase. N'aveți însă dreptate când credeți, că pădurea tăiată ne folosește mai mult, decât pădurea netăiată.

Un gospodar oarecare are lângă arătorul și fânașul său un iugăr de stejeriș. Într'o bună zi își taie pădurea. Din lemn și-a durat o șură, și-a reparat șopronul și grajdul, iar ce-a rămas a vândut cu bani buni. Pe locul unde crescuse pădure, face nutreț, ba și bucate... Hrană mai multă pentru vite, hrană mai multă pentru om. Câștig și iar câștig pe urmă curăturii.

Așa este, dacă numai țărantul nostru s'a gândit și a făcut așa. Și tot bine rămâne, dacă au judecat așa alți zeci sau chiar o sută din țară.

Nenorocul este, că mi și sute de mi de plugari au început să facă așa. *Zeci de mii de iugăre de pădure s'au prăpădit și sunt pe cale să se prăpădească în felul acesta.*

De aci o mare primejdie pentru *toată plugăria țării.* Locul arător s'a mărit, e drept, dar sămănăturile sunt din ce în ce mai slabe. Pământul pe nesimțite rodește tot mai slab, secerișul este din ce în ce mai nesigur. Se înmulțesc „anii răi”, în cari nu culegi ce ai sămănat. Oare de ce?

Pentru că ori ce am zice *pădurea este o vecină bună pentru arător și fânaș.*

În preajma pădurilor ploile și zăpada sunt mai dese; cad tot timpul anului. Vânturile sunt mulcomite de frunzișul copacilor. Pământul nu se înceinge prea mult peste zi, iar noaptea nu se răcește prea tare.

De aceea în asemenea locuri holdele și porumbiștile se coc bine și se coc la fel an de an; fânașele sunt mai bogate, iarba e mai fragedă.

Să vedem ce se petrece pe un loc despădurit pe mare întindere.

Poate că nu pică din cer apă mai puțină, dar ea cade cu totul nesăbuit. Vine odată un potop, care îneacă arăturile, apoi vreme îndelungată secetă grea. Dânturile bat slobode, culcând sămănăturile și secându-le. Pământul dogorește peste zi, iar noaptea se răcește de-a binele.

Arăturile vor fi ele mai multe în felul acesta, dar sunt mai proaste și mai ales foarte primejdute. Le sameni și le lucrezi pe noroc. Muncă din ce în ce mai aspră, roadă din ce în ce mai slabă. Și pe de-asupra un alt blestem pentru toți copiii noștri: lemn din ce în ce mai puțin și mai scump.

In fără pleșuvă și plugăria îmbătrânește.

Iată cum pădurea tăiată aduce mai puțin folos ca pădurea netăiată!

În țările mai înaintate ca a noastră, unde glasul inginerilor silvici este mai ascultat ca la noi și unde gospodarii sunt mai de înțeles ca la noi, s'a sădit pădure pe locuri întinse. Obștea poporului a câștigat cum nu-și închipuia de mult. E drept că și la noi s'au făcut frumoase încercări de acestea atât în Câmpia Dunării cât și în Câmpia Ardealului, mai ales cu salcâm (acăț, băgrin) Și bine ar fi ca împăduririle să fie cât mai multe, căci ele vor ținea cumpană dreaptă între ploaie și secetă, între răcoare și căldură, spre folosul plugăriei.

* * *

Primejdia cea mare, ce ne pândește pe urma despăgubirilor este însă alta!

Cele mai multe din pădurile noastre cresc pe coastele dealurilor și a munților. Acolo-i căminul codrului și tot acolo-i căminul tăietorului de lemne, care doboară copac după copac din zori de zi până când se lasă noaptea... De aci porcede primejdia cea mare!

Știe tot natul, că la munte cad cele mai dese ploi și cea mai groasă zăpadă.

Ce se întâmplă cu atâta amar de apă? — Firește, că o parte se sbea în pământ, alta se aburește numai decăt, dar cea mai mare parte curge la vale.

Să urmărim seurgerea apelor întâiu print'r'o pădure și apoi peste o coastă goală.

Ploaia ce cade pe o coastă împădurită nu ajunge toată la pământ; o bună parte rămâne aninată de frunzele și crengile fără număr ale copacilor. Pe asta o soarbe soarele înapoi, în văzduh.

Va să zică ploaia ajunge împuștinată pe pământ. Aci întâlnește pătura groasă de mușchi și de frunze moarte, cari se umezesc și se

umflă în sfârșit de apă ca un burete laeom. Din acest burete fără sfârșit apa nu curge, ci mustește încet-încet spre vale.

Dacă ploaia sau zăpada topită satură dela o vreme mușchiul și frunzarul, ea începe să aluneece mai cu ridicata. Totuși ea se izbește într-una de rădăcini, de trunchiuri drepte și căzute, cari o opresc de mii de ori și cari o silesc să facă mii de cofituri. Ea ajunge în vale târziu și cu mersul ostenit.

Iată cum pădurea pune frâu puvoaielor. Le rupe puterea, le împușinează și le îmblânzește. Omul dela poala muntelui și de pe câmpie vede văile și râurile umflându-se cu măsură și zile de-a rândul. Își poate vedea însă liniștit de lucru, căci *căci de cele mai multe ori gospodăria lui nu e în primejdie.*

Ce se întâmplă pe un munte despădurit?

Aci ploaia și zăpada ajunge *toată și deodată* la pământ. Șiroaiele cresc văzând cu ochii și o pornesc sălbătăcite pe clina cea mai mare, de-a dreptul spre vale. Nu-i nimic ce să le domolească și să le întârzie. Dimpotrivă puterea lor crește, năvala lor se iuțește. Pe unde trec sapă adânc pământul, rod și rup stâncile și apoi prăbușesc bolovanii și pietrișul în jos spre gospodăriile luate la trudă.

Nici odată primejdia lor nu e atât de înspăimântătoare, ca primăvara, când dau întâiele călduri.

Pe munții despăduși zăpezile se topesc la repezeală, căci puterea soarelui nu mai e potolită de răcoarea pădurii și umbra copacilor. Pământul reavăn și neîmpetit de rădăcini se năruie pe alocuri în fable mari sub povara zăpezii înmuiate, chiar atunci, când ea nu s'a topit de tot. În urma lor rămâne piatra seacă.

Nu ne putem închipui câtă putere de apă se prăvălește de pe munte după o desprimăvărare zorită. Și nu-i pe pământ pustiire mai cumplită ca aceea a apelor slobode, ce gonesc umflate spre câmpie.

Ele înecă sămănăturile, casele, vite, oameni. În mânia lor smulg podurile, rup calea ferată, spală șoselele.

Prăpădui e scurt, sau năpraznic. În urma lui sărăcie și jale. Zile și săptămâni întregi curăță bieții oameni bolovanii de pe pământuri, repară casele și gardurile; croiesc drumuri de silă și cu găleeavă peste pământuri sănătoase, alături de șoseaua veche; ară și seamănă din nou locuri, ce înverziseră frumos cu o zi înainte de prăpăd. Când omul nu mai are cu ce să dreagă stricăciunea își duce vieața năcăjit de pe o zi pe alta sau își ia dovadă dela primărie și pornește umilit spre orașe cerșind mila trecătorilor.

Pământul din care s'au hrănit părinții lui și din care nădăjduia să-și sature copiii, rămâne loc sterp sau fără preț, care cere an de an tot mai multă sudoare și dă tot mai puțină roadă.

Dacă în fiecare primăvară am aduna la un loc pagubele și relele pricinuite de revărsarea apelor nestrunite de pădure, am găsi că ele sunt înzecit mai mari, decât câștigul ce-l avem din lemnul tăiat.

Și socoteala noastră nu-i bună, căci am făcut-o doar pe un an. Dar prăpădul poate veni de aci încolo în fiecare primăvară și ~~fară~~ întreagă va fi din ce în ce mai săracă, din ce în ce mai fără putere.

Pădurea tăiată fără socoteală se răzbină amarnic...

Ce-i de făcut? Să nu mai tăiem pădure?

Nimeni nu se gândește la una ca asta. De lemn avem nevoie fără încheiere și trebuie să-l luăm din pădure.

Din fericire ni s'a dat puțința să ne folosim de pădure fără ca s'o pustiim. Iată eum.

Întâi trebuie să ne obișnuim cu toți, mic și mare, țaran și domn, să *cruțăm copacul*, Să ne atingem de el numai atunci când n'avem încotro.

Căci prea mulți sunt de aceia, cari ciungărese pădurea fără rost. Ți-ar părea, că nici nu se simte, când îți tai de fiecare dată câte o bătă, câte o codoriște. Ba se simte, căci din păcate toți se gândesc așa și toți rănesc zilnic mii și mii de copaci din țară.

Legea ne oprește să facem foc în pădure, daeă din păcate — totuși — l-am făcut, trebuie să-l stingem neapărat înainte de a părăsi pădurea.

Multe mii de hectare de codru sănătos s'a prefăcut în serum din vina celor ce au aprins focuri.

Să nu dăm drumul vitelor în pădure, căci ele strivese puieții, rod ramurile fine și pisează pământul. *Pădurea păscută par'că-i bolnavă.*

Copacul este o ființă binecuvântată; crește fără cheltuială și ne aduce numai folos. *Trebuie să-l privim ca pe un prieten, să ne bucurăm de sănătatea și frumusețea lui.*

Atunci vom dovedi că doinele noastre nu mint și că ne iubim cu adevărat pădurea!

În rândul al doilea nici odată să nu tăiem pădure fără să punem *alta la loc*. Am ras o coastă, răsădim în locul ei puieți, cari nu cer multă cheltuială. De aceștia grijim ca de lumina ochilor, căci sunt plăpânzi și cruzi; o cireadă de capre sau de vite poate nimici toată truda noastră.

Cine despădurește mult, împădurește mult, cine taie puțin, sădește mai puțin.

Chiar dacă nu ne gândim la prăpădul, de care ne scutește pădurea cea nouă, sădirea unei păduri sau chiar a unui copac sau pom din grădină, e o faptă frumoasă.

Gândiți-vă numai, cu câtă dragoste îți arată un bătrân copacul sădit de el. Ți-a spus de zeee ori povestea și ți-o spune din nou, căci e mândru de ea... A urmărit copacul de când l-a așezat plăpând și neînsemnat în pământ și iată-l acum stufos și mare, înfruntând vijeliile, dând umbră și roadă.

Frumos și urednic lucru într'adevăr; fericit și curat omul, care se laudă cu el!

Și chiar dacă n'ar fi atât de frumos, el este un lucru de folos. Căci dacă fiecare Român ar sădi doar un singur copac, s'ar pune temelia unei păduri de 15 milioane de copaci, cari ne apără și ne încântă.

Mersul plugăritului și prăpădul din fiecare an ne spun, că nu mai e destul să punem pădure în locul celei ce o tăiem. Din păcate trebuie să îndreptăm greșala și lăcomia părinților noștri.

Vor trebui împădurite multe râpe și coaste, unde de mult nu mai erește pădure. Și nu trebuie să întârziem prea mult, căci dacă le tot lăsăm în prada apelor, ne trezim cu stânca goală, pe care nu mai poți sădi nimic...

Statul nostru, după pilda altor țări se trudește din sărăcia lui să împădurească tot mai mult, mai ales locurile unde primejdia revărsărilor e mare.

Ceeace s'a făcut până acum dovedește strălucit cât de mare este folosul împăduririi.

Iată o pildă; Pe valea strâmtă a Arieșului, între Turda și Abrud nu mai conțenește revărsările. Se prăpădese gospodăriile, se strică șoseaua și mai ales calea ferată trebuie reparată după fiecare ploaie. Păraiele, în care abia zărești un firisor de apă, pe vreme de ploale îngrozesc lumea și aduc pagube ce nu se pot pune la loc.

Statul a ales câteva păraie wai sălbatice; a pus pădure la dealungul lor dela gură până la izvor. Și iată că ele s'au cuminițt. Nimeni nu se mai teme de ele. Pădurea a gonit primejdia dintr'odată.

Altă pildă din cele multe: Comuna Laz de lângă Sebeș-Alba e pitulată sub o coastă înaltă și stearpă, de pe care alunecă mereu, iar după fiecare ploaie mai sănătoasă satul era năpădit de ape cu noroiu și pietrii.

Acum ure-o 30 de ani la porunca stăpânirii s'au răsădit puieți de brad (pin) pe toată coasta.

Împădurirea nu a reușit precum se plănuise, căci unii dintre muncitorii greșiau cu voia când puneau puieții. Le era năcaz, că stăpânirea i-a scos cu sila la o treabă, care li să părea fără folos.

Dar chiar așa — mai rarită — păduricea de brazi uimise după câțiva ani pe sătenii. Ea a legat pământul și a stins puvoaiele. Acum chiar sătenii cer puieți dela ocolul silvic și își sădesc bucuoși pe locurile neîmpădurite de pe coastă.

În felul acesta, luând pildă unul dela altul și îndemnându-ne la treabă bună vom scăpa și de primejdia care paște toată țara și tot neamul nostru din pricina coastelor golașe și a câmpiilor uscate. *Vom pune păduri multe, cât mai multe.*

Pentru asta trebuie să jertfim trudă și cheltutală noi, rândul de oameni, cari am înțeles primejdia. Dar le vom jertfi, nu numai pentru folosul nostru de mai târziu, dar înainte de toate *pentru binele copiilor și a tuturor urmașilor noștri.* Am fi vrednici de blestemul lor în veci, dacă — cu știrea noastră — le-am lăsa o Românie stearpă, în locul unei Românie înfloritoare.

„Astra“ Basarabiei

de **Al. David.**

Inițiată în anul 1926, în urma cererii actualului Mitropolit al Basarabiei I. P. S. S. *Arhiepiscopul Gurie* și prin stăruința fostului președinte al „Astrei“, mult regretatul *Vasile Goldiș*, Asociația culturală „Astra“ Basarabiei, cu sediul la Chișinău, desfășoară o intensă și rodnică activitate de culturalizare a Moldovei dintre Prut și Nistru, luptând eroic pentru redșteptarea conștiinței naționale și unificarea sufletească a Moldovenilor din această regiune cu restul țării și pentru înstărirea morală și materială a elementelor etnice-naționale, atât de asuprite și batjocorite de stăpânirea străină de ieri. Opera de culturalizare a Basarabiei a fost condusă în primul ei an de existență de dl prof. univ. *Onisifor Ghibu*, dela Cluj, iar dela 1927 încoace, și credem pentru multă vreme în viitor, de neînfricatul lupător pentru cauza națională în Basarabia dl *Ioan Pelivan*, cu colaborarea unui comitet compus din 55 de membri. În comitetul central al „Astrei“ Basarabiei sunt membri aleși și membri de drept: aleși sunt fruntașii cărțurari ai Basarabiei, ostenitori pe ogorul cultural-național, iar membri de drept — unsprezece la număr — sunt șefii autorităților și instituțiilor publice locale, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Gurie și dl General P. Cănciulescu, Comandantul Corpului III Armată. La alcătuirea acestui comitet a stat la temelie principiul reprezentării tuturor instituțiilor și factorilor ce contribue la opera de creare a culturii și difuzarea ei în masele largi ale poporului dela sate și orașe. Astfel reprezentanții școalei, bisericii, armatei, instanțelor de judecată, ai asociațiilor profesionale și corpurilor tehnice își împletesc priceperea și truda lor cu totul dezinteresată și benevolă în marea bătălie cu intunerecul și neștiința, bătălie organizată în mod sistematic de „Astra“ Basarabiei.

Obiectivul, elementul de culturalizat, urmărit este pătura țărănească moldovenească, lăsată cu totul uitării de cârmuirea rusească. Lumea satelor basarabene a fost cu totul ignorată sub regimul rusesc. Țăranul moldovean nu era scos din calificativul de „cap de bou“ și „mujič“. Noțiunea de moldovean era sinonimă cu aceea de mujič. Și ceea ce e mai dureros e faptul, că și astăzi orășenii — mulți dintre ei Români rusificați — califică pe moldoveni tot cu acest termen pejorativ. Conducătorii „Astrei“ Basarabiei, cei mai mulți ieșiți din lumea aceasta hulită și disprețuită a satelor, au fixat în programul de acțiune culturală în primul rând să ridice din această stare de inferioritate pătura țărănească — plugărima — și să-i desvolte în suflet conștiința și mândria de Român. Simultan cu aceasta se face o intensă propagandă și în lumea orășenească.

Activitatea culturală a „Astrei“ Basarabiei se manifestă prin : *conferințele centralei, căminele satești și gazeta „Cuvântul Moldovenesc“*. Intru cât despre aceasta din urmă am vorbit în numărul precedent al revistei, vom expune acum primele două mijloace de răspândire a gândurilor și faptelor bune.

Centrala, pe de o parte, organizează diferite conferințe și festivaluri în orașul Chișinău și, pe de altă parte, trimite conferențieri la țară. Toate manifestările organizate de „Astra“ Basarabiei au un scop pur cultural și de îndrumare practică, economică. În acest scop au fost înființate două secțiuni : *culturală*, de sub președinția dlui prof. univ. *Toma G. Bulat* și *agricolă-cooperatistă* de sub președinția dlui *Vasile Ghenzul*, numit de cooperatorii localnici părintele cooperației basarabene.. Scopul urmărit de secția culturală îl îndeplinește prin mai multe mijloace : 1. Comemorează personalitățile trecutului nostru. Astfel a fost comemorat Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun, Cuza Vodă, B. P. Hașdeu, pictorul Grigorescu, poetul Al. Mateevici, cronicarul Miron Costin, I. G. Duca, Vasile Goldiș și alții. În asemenea împrejurări se tipărește câte o carte poștală cu chipul celui comemorat și o schurtă schiță biografică, insistându-se mai ales asupra activității în direcția națională. Astfel au fost tipărite cărți poștale cu Alexandru cel Bun și Miron Costin, cari au fost distribuite elevilor dela școli. 2. Comemorează sărbătorile naționale : Unirea Principatelor, Unirea Basarabiei, a Bucovinei, a Ardealului, Zece Maiu, Ziua „Astrei“, toate acestea fiind făcute și de către căminele satești. 3. Răspunzând chemării naționale trâmbițată de marele ziar „Universul“, a organizat manifestațiuni obștești antirevizioniste (la 6 Decembrie 1932 și la 28 Mai 1933). Același lucru l-au făcut și căminele satești. 4. Cu prilejul împlinirii a 15 ani dela Unirea Basarabiei, fapt care a fost sărbătorit în chip deosebit de „Uniunea foștilor deputați ai Sfatului Țării“, de sub președinția dlui *Ioan Pelivan*, a organizat un ciclu de conferințe, la care vorbitori au fost chiar făvuritorii Unirii : dl *Ion Inculeț*, fost președinte al Sfatului Țării, actual Ministru de Interne, dl *D. Bogos*, fost primar al Chișinăului, dl *Em. Katelly*, *Porfirie Fală*, d-na Dr. *Elena Alistar-Romanescu*, dl prof. *L. T. Boga*, dl prof. *T. G. Bulat*, care au făcut mărturisiri asupra evenimentelor petrecute în Basarabia în anii 1917—1918. 5. A organizat ziua cărții, a mamei, a copilului, ziua laptelui ; și a serbat Ziua Eroilor și Dumineca ortodoxiei. Toate aceste manifestațiuni se organizează atât în centrul orașului pentru intelectualitatea Chișinăului, cât și la periferii, în localurile școlilor primare pentru publicul cu un nivel cultural mai redus.

Secția agricolă-cooperatistă a organizat și ea la rândul ei conferințe publice, cum a fost cea ținută de dl *Ion Răducanu*, fost ministru, și conferințe intime la sediul „Astrei“, la care se fac comunicațiuni științifice din domeniul cooperației agricole, la care iau parte, în afară de membrii „Astrei“, și persoane streine. Adevăratul scop al secției cooperatiste-agricole este punerea în practică a ideilor cooperatiste prin înființarea de cooperative agricole, atât pentru desfacerea produselor agricole, cât și pentru aprovizionarea țăranilor cu cele necesare vieții de toate zilele.

În această privință, experiențele ce s'au făcut, despre care vom vorbi mai jos, au dat roade îmbucurător de bune și pline de nădejdi.

Pentru anul în curs programul de activitate al „Astrei“ Basarabene se poate rezuma în următoarele puncte : 1. Publicarea unei serii de broșuri po-

pulare cu conținut istoric, geografic, moral, religios etc. 2. Cumpărarea unui număr cât mai mare de cărți potrivite pentru popor, care să se distribuie bibliotecilor căminelor satești. 3. Vizitarea și controlul cât mai des al activității căminelor. 4. Să se trimează conferențieri la țară. 5. Pentru menținerea unei cât mai strânse legături cu căminele, președinții căminelor să fie convocați la câte o consfătuire din trei în trei luni. 6. Cercetătorii realităților satești să fie încurajați prin anumite premii. 7. Propagandă prin cinematograf. 8. Editarea unui calendar pentru popor în fiecare an. 9. Cumpărarea unui număr de statute de cooperative agricole, care să se distribuie căminelor. 10. Editarea unui repertoriu de teatru sâtesc. 11. Organizarea unor cursuri de cooperatie agricolă. 12. Un congres al reprezentanților tuturor căminelor din Basarabia.

Căminele satești. Activitatea „Astrei” Basarebiei se desfășoară, accentuăm, în deosebi în direcția educației și culturii poporului. Pentru ajungerea scopului său „Astra Basarabiei”, a simțit nevoia ca pe lângă instituțiile culturale existente la sate: școala și biserica, să creeze încă una: căminul cultural. O instituție care alături și prin școală și biserică să adune pe toți locuitorii satului în jurul unui steag de solidaritate și armonie socială și națională. Un far al luminii de unde să se resfrângă neconținut asupra sătenilor îndemnuri spre carte, sfaturi pentru păstrarea sănătății, îndemnuri pentru o muncă spornică și productivă. Un templu al credinței și tradițiilor străbune. Un locaș de înfrățire în care oamenii să-și dea mâna și să lucreze armonic pentru interese obștești, pe deasupra tuturor acțiunilor ce-i despart și-i învrăjbesc. O cetățue a sufletului românesc.

Ideea aceasta a incolțit repede și dă roade minunate.

În prezent „Astra” Basarabiei, se poate mândri cu peste 500 de cetăți sufletești, presărate pe întreg cuprinsul Basarabiei.

Cărturari din sate, mai ales preoți și învățători, orașeni cari și-au reamintit originea lor satească și de multe ori simpli plugari, zidesc măreața cetate a sufletului românesc, unit „în cuget și în simțiri”. Dacă am căuta să expunem în cifre tăria acestor fortărețe, găsim că în cele 500 cămine culturale sunt peste 30.000 membri, dintre care cei mai mulți — 60% — sunt pălmași ai plugului. În comitetul de conducere a acestor cămine intră 29% țărani, 28% învățători, 21% preoți, iar președinții de cămine sunt 45% învățători, 41% preoți, 6% agricultori etc. Pe lângă fiecare cămin este câte o bibliotecă populară. În total bibliotecile căminelor „Astra” Basarabiei numără peste 500.000 volume, cu 30.000 cititori, din care mai mult de jumătate sunt flăcăi dela țară.

Activitatea de îndrumare și sfătuire a căminelor „Astra” se manifestă în diferite chipuri. În primul rând căminele „Astra” caută să stârpească din sufletele oamenilor năravurile și apucăturile rele, să-i împiedice de a face fapte rele, dăunătoare lor și societății, și să-i povățuiască de a săvârși numai fapte bune, frumoase și folositoare. În serile lungi de iarnă, flăcăii în loc să umble prin sate și să se apuce de pozne, — se strâng la cămin, unde fac repetiții la coruri, învață piese de teatru, poezii etc., pentru serbările ce le organizează. Iar fetele se strâng la șezători tot la căminul cultural, care devine un loc de întâlnire și de petrecere plăcută și folositoare totodată, căci în timp ce fetele lucrează, cineva le citește câte o povestire interesantă, iar învățătoarele membre

ale căminului învață pe gospodinele noastre de mâne cusutul, broderia și alte lucrări trebuitoare casei.

Dumineca, membrii căminului „Astra” se duc toți la biserică și mulți cântă în strană. După biserică se adună la cămin, unde citesc cărți și gazeta „Cuvântul Moldovenesc”, precum și alte gazete și reviste populare; unul cu mai multă știință de carte citește și explică celorlalți cari stau și ascultă. Foarte mulți tineri împrumută cărți acasă, pe care le citesc întregii familji. Președinții căminelor, care ne vizitează destul de des, ne spun mereu că toate cărțile din bibliotecă sunt citite și răsцитite, și ne cer mereu cărți. Facem și cu acest prilej apel la toți cei ce se îngrijesc de viitorul acestui neam să ne trimeată cărți pentru a le distribui căminelor noastre sătești.

Foarte dese sunt serbările pe cari le organizează căminele pentru întreaga obște a satului. Programul căminelor este alcătuit din conferințe și sfaturi pentru nevoile sătenilor, cântece naționale și patriotice, poezii, piese de teatru, dansuri naționale etc. În acest scop toate căminele au organizate coruri, echipe de dansuri naționale, echipe de teatru, echipe de sport și chiar orhestră. Căminele „Astra” sărbătoresc toate praznicele naționale ale neamului nostru prin ședințe festive.

Rezultatul acestei acțiuni de îndrumare a satelor este nespus de îmbucurător. Oamenii capătă deprinderi bune în locul celor rele. Ar fi multe exemple de dat, dar spațiul nu îngăduie s'o facem. Totuși nu putem să nu pomenim ceea ce ne spune dl plut. Roșca, președintele căminului cultural „Astra” din comuna Bubueci jud. Lăpușna. D-sa este șef de post în această comună de mai mulți ani. Bătăile, svezile, gâlcele, turturile și uneori chiar crimele, îi dădeau mult de lucru. Dela înființarea căminului cultural numărul acestora a început să scadă simțitor și acum nu se mai întâmplă de loc astfel de fapte urâte și dăunătoare.

În afară de educația sufletească a sătenilor, căminele „Astra” lucrează pentru ajutorarea și organizarea economică-socială a sătenilor. Astfel de înfăptuiri ale căminelor se pot enumera multe. Regretăm numai că spațiul nu ne-o îngăduie.

Date mai amănunțite despre activitatea căminelor „Astra” se găsesc în „Răbojul căminelor” ce apare regulat în pagina a doua a gazetei „Cuvânt Moldovenesc”.

Pentru o mai bună conducere și îndrumare și pentru un cât mai apropiat control al activității căminelor, „Astra” Basarabiei, care activează în întreaga provincie dintre Prut și Nistru, caută să înființeze despărțăminte județene și chiar subdespărțăminte de plasă.

Până acum sunt înființate despărțăminte în județele: Cetatea-Albă, Tighina, Lăpușna, Orhei și e pe cale să se înființeze la Hotin. Subdespărțământ s'a înființat numai unul în plasa Chiperceni, jud. Orhei.

Inceputuri și planuri de viitor. În Basarabia este mult de lucru și ceea ce face „Astra” Basarabiei nu-i de ajuns. Membrii din comitetul central și-au dat seama de mult de ceea ce ar trebui să mai facă „Astra” Basarabiei.

Astfel :

1. Înființarea unui ziar zilnic românesc independent pentru intelectualii orașelor și ai satelor este o idee pe care o frământă de mult.

2. Înființarea unei biblioteci publice, care să cuprindă toate lucrările apărute în și despre Basarabia. În acest scop s'a și realizat ceva: Biblioteca centrală a „Astrii” Basarabiei numără peste 3000 de astfel de lucrări.

3. Un muzeu etnografic al Basarabiei.

4. Un muzeu istoric al Basarabiei.

5. Arhiva unirii Basarabiei, care să cuprindă tot materialul privitor la unirea Basarabiei.

6. Arhiva de folklor a Basarabiei.

7. Un post de radio-emisiune la Chișinău pentru propagandă antibolșevică.

8. Editarea unei reviste de cultură generală, de care se simte mare lipsă în Basarabia.

Iată gânduri cari se cer îndeplinite, dar care din lipsa mijloacelor materiale rămân deocamdată numai planuri de viitor.

Acestea sunt faptele și năzuințele „Astra” Basarabiei atât cât se pot spune în câteva pagini de revistă. Ca să le înțeleagă cineva într'adevăr și să le aprecieze la justa lor valoare trebuie să le trăiască.

Înfăptuiri în despărțământul Brașovului

de Al. Dima.

Incepem să primim îmbucurătoare știri despre rodul spiritual al străduințelor de culturalizare din diferitele noastre despărțăminte, cuprinzând activitatea ultimului an 1933/34.

Cea dintâi solie — cu auriu seceriș — ne-o trimite despărțământul central județean al Brașovului, de sub președinția dlui *Dr. N. Căliman* și având ca secretar pe dl prof. *I. Colan*, al căror Raport către Adunarea generală din 20 Mai c. detaliază — în stilul sobru, precis și sigur al *înfăptuirilor* — o concepție și un sistem de realizări culturale ce merită a fi pe larg expuse atât ca un *omagi* adus harnicilor jertfitori, cât și ca un neprețuit *izvor de sugestii* pentru celelalte ale noastre despărțăminte.

Un solid spirit organizator năzuind către *unitate și continuitate*, o matură chibzuire a proiectelor în lumina celor mai noi și mai bine cristalizate curente de culturalizare, o stăruință fără nici un fel de ezitări — sunt caractere ce se desprind din examinarea globală a activității acestui despărțământ.

Prima grijă a Brașovului a fost — firește — temeinica asigurare a unui permanent izvor de venituri proprii cu ajutorul cărora să-și poată desfășura nestingherit acțiunea-i culturală. Datorită cinematografului „Astra”-Brașov, care este astăzi mândra proprietate a despărțământului, problema aceasta de adevărată piatră a unghiului a fost fericit soluționată. Într'un moment de acută și stăruitoare criză materială, când sprijinul statului, județului și comunei, a devenit tot mai rar, crearea unor posibilități de permanente venituri echivalează cu o citorie ce dăruie viitorului cele mai strălucite perspective.

Intr'o astfel de situație, activitatea desp. Brașov s'a desfășurat cu amploare și sistem urmărind obiectivele de culturalizat: *satul și orașul*.

In ce privește *satul*, am putea distinge două metode educative după *subiectul* ce le exercită: a) acțiunea de culturalizare a comitetului central județean și b) acțiunea dezvoltată *local* de către despărțămintele de plasă și cercurile culturale. In realitate desigur, aceste două metode se racordează pe nesimțite alcătuind o ireductibilă unitate activă, acțiunea centrului trebuind a fi îmbrățișată călduros și mai ales permanentizată de cea locală.

Opera de educare a satului întreprinsă de către comitetul central județean și-a propus mai cu seamă folosirea noilor metode de culturalizare, pretutindeni cu succes aplicate: *Școala țărănească* și *Casele naționale* ce au cunoscut în desp. Brașovului eminente realizări. Nu s'au neglijat însă nici vechile mijloace de acțiune precum: răspândirea de cărți, conferințe, înființarea de noi cercuri culturale. Conferințele mai cu seamă au urmărit pregătirea unei atmosfere de entuziasm și înțelegere pentru școala țărănească și casele naționale.

Comitetul central a donat 736 de calendare și 1865 broșuri la 19 comune și a ținut prin delegații săi 33 conferințe, urmărindu-se mai ales propaganda pentru școala țărănească și casele naționale. Țăranii au putut dar înțelege din vreme importanța noilor curente educative, îmbrățișându-le apoi cu tot entuziasmul.

Școala țărănească și-a dezvoltat deci activitatea in cele mai prielnice condițiuni. La sumarele date ce am înșirat in numărul nostru trecut unde spațiul și informațiile necomplete nu ne-au îngăduit un referat mai amplu asupra acestei instituții — adăugăm acum știri ce vor folosi fără indoială și altor despărțăminte in organizarea școalelor lor.

Selecțiunea elevilor țărani s'a produs după următoarele interesante criterii: a) țăraniile aleși să aibă gospodării proprii spre a pune in aplicare acasă cunoștințele ce au dobândit; b) să frecventeze școala din convingere, nu din obligație; c) cursurile să fie ascultate in întregime; d) din fiecare sat să fie cel puțin 2 țărani pentru ca opera de innoire a satului să nu fie mai bine susținută prin colaborarea foștilor elevi; e) vârsta elevilor să nu fie mai mică de 22 de ani când aceștia nu sunt încă formați și nici mai mare de 40 ani pentru ca elevii să poată încă aplica multă vreme învățăturile ce au primit.

In ce privește corpul profesoral ce a activat fără nici o retribuție, suntem datori a cita numele celor ce și-au dat prețiosul lor concurs: *Agricultura* 12 lecții: prof. Ing. C. Măzgăreanu și I. Hoge; *Pomicultura* 3 lecții: prof. I. Bărbier; *Avicultură* 2 lecții: I. Bărbier; *Zootehnie și Medicină veterinară* 9 lecții: Il. Noaghea și C. Cornea; *Apicultură* 2 lecții: I. Hoge; *Cooperație* 6 lecții: Dragoș Navrea și Aurel Nistor; *Silvicultură* 2 lecții: Virgil Frățilă; *Medicină și igienă* 13 lecții: Dr. N. Căliman, Dr. P. Nistor, Dr. Colbași, Dr. V. Dogariu, Dr. V. Stinghe; *Morală creștină* 6 lecții: Aurel Nistor, protopop; *Istorie* 7 lecții: I. Moșoiu; *Română* 4 lecții: D. Ganea și Valeria Căliman; *Drept* 6 lecții: Dr. A. Neaguș, Dr. Bujor Teculescu, Aurel Căpățină; *Geografie* 4 lecții: Nic. Baboia; *Biblioteca și cartea* 2 lecții: I. Colan; *Cor* 8 lecții: I. Brânzea; *Educația fizică* 4 lecții: Lt. Tapf; *Astra* 1 lecție: Dr. N. Căliman.

Urmează deasemeni a aduce cele mai vii mulțumiri instituțiunilor ce au sprijinit atât de generos școala țărănească din Brașov, in frunte cu Prefectura

județului ce a înscris în bugetul ei o subvenție de 30.000 Lei. Numai în acest mod organizarea școlii a putut fi strălucită atât din punct de vedere didactic, cât și din cel al îngrijirii atente a elevilor-țărani, ce au plecat apoi dela școală și cu câte un dar de 27 broșuri, 5—30 pomi roditori ș. a.

Acțiunea întreprinsă de Comitetul central întru edificarea *Caselor naționale* a cunoscut de asemeni realizări laudabile. S'a clădit astfel *Casa națională* din *Vlădeni* prin mari sacrificii materiale ale centrului județean, dar fără concursul făgăduit de localnici, ceea ce a silit comitetul să ia o serie de măsuri pentru evitarea neplăcutelor surprize de acest fel. Satele nu trebuie să aștepte totul dela Comitetul central. Ele sunt datoare să contribuie cu puterile lor proprii la înfăptuirile ce le interesează, pentru a se vedea în acestea și expresia eforturilor locale.

Pentru 1934 s'a hotărît începerea *Casei naționale* din *Crisbav* cu sprijinul efectiv în material, mână de lucru și bani a celor câteva sute de familii românești de acolo, innecați într'o majoritate maghiară — și a contribuției de 100 mii lei a comitetului județean.

Insemnăm aci cu bucurie că în desp. Brașovului, ideea Caselor naționale a prins temeinic, că cereri de edificare vin din mai multe sate și vor fi — fără indoială — la timp satisfăcute. În unele comune se încearcă -- pe de altă parte — adaptarea edificiilor locale la nevoile Caselor naționale. Așa avem de pildă, cazul *Branului* unde *M. S. Regina Maria* a dăruit spre folosință 8 camere ce urmează a fi amenajate pentru scopurile noastre culturale.

Comitetul central a îmbrățișat de asemeni ideea propagandei la sate cu ajutorul *echipelor volante de coriști* ai „Astrei” ce au cântat la *Zărnești* și *Râșnov-Brașov*, dar s'au dus și în *jud. Trei-Scaune la Ozun* și *Chichiș*.

S'au mai înființat apoi — ca un ecou al strădaniilor tot mai mult apreciate ale „Astrei” — două noi cercuri culturale la *Mărcuș* și *Tărlungeni*.

În ce privește acțiunea desfășurată *local* de cătră desp. de plasă și cercurile culturale cu propriile lor puteri, avem de distins următoarele organizațiuni :

1. „*Astra*”-*Budila* al cărui raport general l-a primit și comitetul central din Sibiu și unde părintele *Jordan Curcubatu* desfășură de mulți ani o minunată și demnă de urmat, activitate. Budila are o Casă națională edificată prin muncă proprie, o bibliotecă de 300 volume, 57 membrii activi și a ținut în cursul anului 26 conferințe ale localnicilor și 9 festivaluri, la cari s'au jucat și piese teatrale precum : „*Doctorul fără voie*” de Molière și altele de Alecsandri. Este aci un freamăt de vieață și acțiune ce l-am dori dus pe aripile renumelui până în cele mai depărtate despărțăminte ale noastre.

2. „*Astra*”-*Codlea* având ca președinte pe *Pr. Gh. Fl. Prejmereanu*, își concentrează forțele pentru edificarea unei Case naționale. E de remarcat munca entuziastă pe care o depune în acest scop elevul școlii țărănești *I. Marian*.

3. „*Astra*”-*Feldioara* sub președinția *Pr. Elie Ioanovici*, a ținut 43 conferințe dintre cari două de elevul școlii țărănești *Ioan Bratu*, ce a vorbit odată și despre „*Programul școlii țărănești*”, făcând astfel cea mai potrivită propagandă pentru viitorul an al școa'ei din Brașov.

4. „*Astra*”-*Preimer*, având ca președinte pe *Pr. I. Ludo*, a luat inițiativa ridicării unui monument al eroilor, a ținut 21 conferințe și și-a organizat o secție de educație fizică.

5. „Astra“-Râșnov. lucrează foarte activ sub președinția *Dr. G. Negruș*, luând parte la manifestarea anti-revizionistă și organizând conductul etnografic „Râșnovul”. S'au ținut de asemeni 17 conferințe.

6. „Astra“-Sâmpetru, prin președintele *Pr. I. Nan*, proiectează edificarea unei Case naționale coordonând — în acest scop — energiile satului.

Pe lângă această fructuoasă operă de culturalizare a satelor brașovene, despărțământul județean de acolo și-a dat seamă că trebuie să ofere tot sprijinul său și desp. *Trei-Scaune*, a cărui activitate are — în ținuturile lui maghiarizate — grave obiective de atins. Școala țărăneasă din Brașov a primit astfel printre elevii ei și 10 țărani din *Trei-Scaune*, corul „Astrei“-Brașov a cântat și pe acele meleaguri, schițându-se astfel o utilă colaborare între cele două despărțăminte care figurează în mintea inițiatorilor ca un fel de mică, dar eficace regională a „Astrei”. Acțiunea aceasta trebuie negreșit subliniată. Ea pune problema unei strânse colaborări între desp. învecinate ale „Astrei” ce se pot ajuta reciproc prin schimbul de conferențieri, coruri, echipe de teatru, profesori ai școlii țărănești ș. a.

E timpul să referăm acum asupra acțiunii culturale ce s'a desfășurat în desp, Brașovului având drept obiectiv *orașul*. Ținta aceasta a fost deservită de câteva instituțiuni permanente precum *biblioteca* și în marginea posibilităților de astăzi, *cinematograful educativ*.

Biblioteca s'a menținut pe linia interesului arătat de cititori în 1932. Statistica arată 6725 cititori, în anul 1933, privind 2970 cărți, la cari se adaugă la *secția de împrumut* 4521 cititori cu 6549 cărți. Instituația s'a îmbogățit prin trecerea în proprietatea „Astrei”, a „*Arhivei Gremiului neguțătorilor români din Brașov*” cu acte de o covârșitoare importanță în ce privește istoria comerțului brașovean, a „*Arhivei vechi și Casinei Române*”, a „*Bibliotecii maghiare a liceului Dr. I. Meșota*” de 1600 volume, prin diverse donațiuni și cumpărături, prin abonări la reviste și ziare ce necesită de acum înainte o secție cu o sală specială.

Cinematograful educativ n'a putut încă lua amploarea ce-o merită din lipsă de filme culturale. La cinematograful „Astrei“-Brașov s'a organizat totuși o serie de reprezentații cu un caracter cultural la care au fost invitate școlile din localitate. S'au pus de asemeni la dispoziția elevilor de 17 ori, filme din al căror venit s'au adunat fonduri de excursii și de 24 de ori tot în mod gratuit altor societăți. S'au mai dat aci reprezentații teatrale și concerte, dintre cari 36 au folosit sala gratuit.

Despărțământul nostru brașovean intnționează apoi ca la etajul bibliotecii să întemeieze un *Muzeu regional al Țării Bârsii* ale cărui spațioase încăperi au fost până acum folosite pentru următoarele importante expoziții:

a) *O expoziție a cărții românești*, cu prilejul *Zilei cărții* din 1933, organizată de dl *I. Colan*, profesor și d-na *Valeria Căliman*, pe genuri și specii literare în general, dar îmbrățișând trecutul Brașovului și epoca latinistă în special;

b) *Expoziția mișcării naționale la Românii Ardeleni*, alcătuită cu prilejul serbărilor „Astrei” din 8, 9 și 10 Septembrie 1933 cu un extrem de interesant material privind: *Revoluția lui Horia*, *luptătorii ardeleni sub regimul unguresc*, *frământări naționale în epoca Transilvaniei autonome*, *Asociațiunea „Astra”*, „*Memorandul*” și alte importante date;

c) S'au organizat de asemeni *Expoziții de pictură* dintre care cităm pentru valorosul lor caracter local, Expoziția pictorilor brașoveni de azi, apoi a fost și o expoziție a Brașovului în fotografii ș. a.

Muzeul regional a început să se formeze din câteva prețioase danii precum: un steag vechiu al „Junilor din Brașov”, obiecte adunate de dl *Emanoil Bobanu* și mai ales un dulap de cărți ce au aparținut poetului Andrei Mureșanu împreună cu un inel al său de aur.

Propaganda culturală în oraș în afară de conferințe, cărora însă nu li s'a dat amploare întru cât și alte societăți își propuseseră să organizeze serii întregi, s'a mai realizat prin minunate *serbări culturale și manifestațiuni naționale* dintre cari vom cita aci pe cele mai de seamă. „Astra”-Brașov a luat astfel inițiativa marelui manifestații anti-revizioniste din 28 Mai 1933, a serbătorit cu mult succes ziua de 1 Decembrie, iar împreună cu societatea corală din București: „*Cântul nostru*” — ca un mișcător simbol al unirii — a organizat festivalul dela 24 Ianuarie ca și punerea unei plăci comemorative la casa lui Andrei Murășanu, eveniment despre care am referat într'un alt număr al nostru. Comitetul „Astrei”-Brașov a luat apoi asupra sa realizarea unui impunător monument lui Andrei Mureșanu pentru care s'au și subscris până acum 600.000 Lei. Va fi și aceasta una din marile mândrii ale „Astrei”-Brașov.

Ca manifestațiuni naționale și culturale mai cităm înjgheburile *Ligii anti-revizioniste din Brașov* și pregătirea organizării cursurilor de franceză ce se vor ține la vară în acest oraș.

Cea mai strălucită manifestare cultural-națională a fost însă desigur cea prilejuită de marile serbări ale „Astrei” din 8, 9 și 10 Septembrie 1933, când desp. Brașovului și-a concentrat toate puterile de concepție și realizare coalizând energiile orașului și satelor într'un admirabil elan de desfășurare a însușirilor sufletului românesc. M. S. Regele cu o seamă de miniștri au cinstit cu înalta lor prezență evenimentul, iar gazetele și revistele noastre au închinat pagini întregi rarei manifestațiuni. În Raportul său general din acest an, comitetul central al „Astrei” va da cuvenită expresie admirației sale pentru prețioasa înfăptuire a serbărilor din Brașov.

Despărțământul Brașovului enumeră apoi la sfârșitul Raportului său general, o serie de interesante proiecte privind activitatea viitorului dintre cari cităm: a) permanentizarea *Școlii țărănești* cu două secții, una pentru bărbați și alta pentru fete și femei; b) construirea *Căminului național din Crisbav*; c) întemeierea *Muzeului regional*; d) înființarea unui *ziar* pentru țărani și mai presus de toate sprijinul entuziast ce-l făgăduiește despărțământului din Trei-Scaune ajutând aducerea la matcă a Românilor maghiarizați de acolo.

Să încheiem darul acestor informațiuni cu un comentariu? Să elogiem încă odată o activitate ce știe a se desfășura sistematic și stăruitor aducând o atât de excepțională contribuție ridicării satelor noastre? Ar fi — socotim inutil. O astfel de operă vorbește dela sine, se impune definitiv prin greutatea masivă a *faptelor* ce nu pot fi nici când integral prinse în palida armatură a cuvintelor.

În despărțământul său brașovean, „Astra” e cinstită cu un cult de care ne apropiem cu sinceră admirație.

Piese teatrale vrednice de jucat

de **Horia Petra-Petrescu.**

Urmăm cu lista pieselor teatrale vrednice de jucat.

I. „**Tot omenia-i mai tare!**“, comedie populară în 3 acte de *Petrea Dascălu* (Petre Olariu-Sibiu).

Cuprinsul: E pe timpul alegerilor. Mare neliniște într'un sat. Partidele își au partizanii inflăcârați, cei mai mulți interesați să ajungă la un os de ros. Toți trași-impinșii se cred chemați să fie în fruntea satului, în schimbul serviciilor aduse, ca agenți electorali, partidului lor. Așa și Tănase, țaran, care nu-și vede de gospodărie și e cicălit, pe drept cuvânt, de nevastă-sa Maria. Înhamat, ca agent, la alegeri, vrea să știricească tabăra contrară, prin agentul acesteia, Ilie. Hazul actului întâi zace în scena când Maria spală capul bărbatului ei, Tănase, cu alegerile și când amândoi agenții electorali, contrari, caută să se iscodească unul pe altul și află că în listele compuse de ei, fiecare se razimă pe aceleași voturi, fiindcă țărani au promis fiecăruia acelaș lucru.

Actul al 2-lea se petrece în casa lui Cârțiță, „om bogat cu mare vază în sat“, cum spune autorul în lista persoanelor din comedie.

Cârțiță e revoltat de dedesubturile electorale — e tămâiat și de Ilie și de Mihai, doi țărani, cari și ei vreau să ajungă primari prin șmecherii electorale — e rugat chiar și de Maria, soția lui Tănase, deoarece și ea vrea să fie primăreasă. Satul pe mâna unor golani, lipsiți de orice rușine? Să sufere pe urma politicianismului? Cârțiță promite serbătorește că își va da toată silința, ca președinte la alegerea de primar să fie ales un primar de omenie, cu toate că Ilie și Mihai îi fac propunerea că, ajunși la putere, vor împărți veniturile cu dânsul.

Actul al 3-lea se petrece tot la Tănase. Au trecut alegerile, și cele de deputat și cele de primar, și Tănase cu Ilie și Mihai sunt amărâți rău, deoarece au ajuns între scaune. Nevestele îi batjocuresc și iese la iveală că nici unul n'a fost stâlp de biserică. Tot nu se dau bătuți, ci ticluiesc toți trei un protest la dl prefect împotriva alegerii lui Gușuliță, omul cinstit, ales primar, cu consimțământul lui Cârțiță. Alianța celor trei are de scop ca unul să ajungă primar, altul vice-primar, iar al treilea casier — halal de sat, dacă va ajunge pe mâna lor! Când subscriu recursul — vine nevasta unuia din ei și le domolește entuziasmul cu vestea că domnul „prefect“ e în comună, că sătenii — întrebați — au răspuns cu toții că sunt mulțumiți cu primarul ales. Tablou

Morala comediei: „**Tot omenia-i mai tare!**“.

Roluri: 4 bărbați, 2 femei — principale.

1 bărbat, 1 copil — secundare.

Scenăria: Două odăi țărănești obișnuite.

Costume: Țărănești.

Durata: 1¹/₂ oră.

Publicată: în „*Biblioteca populară a Asociațiunii*”, Nr. 213, Sibiu, Str. Șaguna 6. prețul 5 Lei.

II. Dragostea-pârdalnică! (Năravuri muieresti.) Comedie populară în 4 acte, Iosif Gregor-Tajovsky. Prelucrată din limba slovacă de *Libușa Monasterianu*.

Subiectul e luat din viața poporului slovac din Banatul românesc. Aceleași conflicte sufletești, ca și la poporul român. Localizarea s'a putut face ușor. Autorul a trăit în marea comună Nădlac din Banat și a scris o serie de piese teatrale, pentru poporul dela țară. Piesele s'au jucat cu mult efect.

Comedia de față a fost recomandată societății noastre din partea dnei Dr. Jindra Hušková născ. Flajšhansová, membrul corespondent al secției noastre literare-filologice. Traducerea a făcut-o o dnă, cehă de naștere, dna Dr. med. Libușa Monasterianu (din Cluj). Textul a fost revăzut de secretarii „Astrei”.

Se va putea juca cu efect, într'o seară întreagă, pe scena unui sat, a unei comune mai mari.

Cuprinsul comediei este acesta : Mihai iubește pe Anica și Anica îi răspunde cu aceeaș dragoste. Părinții lor, Ioan Cudalbu cu nevastă-sa Mara (a lui Mihai) și văduva Susana Căliman (a Anichii), încă văd cu ochi buni viitoarea căsnicie, cu atât mai mult cu cât Susana și Mara sunt verișoare. Mihai e singurul fiu la părinți și e chemat la oaste. Înainte de a pleca, nu știe cum să o ceară de nevastă dela Mara pe Anica, fiindcă cererea în căsătorie i se pare *prea* însemnată decât să o îndeplinești în ruptul-capului, câtă vreme recruții cântă cântece de rămas-bun prin sat și se pregătesc de plecare. Tinerii s'au „promis” unul-altuia în taină, cum îl imbie văduva Susana Căliman pe „recrut” cu mâncare și beaură, dându-i să înțeleagă că gândul căsătoriei nu o lasă rece; vin chiar și părinții flăcăului și e aproape gata promisiunea serbătorească, de n'ar interveni o vorbă, care strică toate combinațiile: mama Anichii cere ca viitorul ei ginere să-și poarte gospodăria în casa și pe pământul ei — câtă vreme mama lui Mihai sare în sus, ca friptă, și cere ca *lor* să le fie nora de ajutor în casă și *la ei* să se mute ca nevastă tinăra.

Din cauza aceasta se strică totul, mamele sunt de neînduplecat, tatăl lui Mihai, filosof, caută să le potolească, dar nu poate — recruții își chiamă ortacul, fiindcă a ajuns clipa ultimă de plecare — tinerii se despart desamăgiți, cu ochii 'n lacrimi — mamele indușmănite . .

În oraș, la miliție, înaintează Cudalbu, bătrânul, rugarea să-i fie lăsat fiul acasă, fiindcă gospodăria se dă de mal, el fiind prea slab de a o conduce singur. Câtă vreme e dus și bătrânul la oraș, își vâra coada vecina Tudora, căreia primăreasa îi promite bani dacă va desface pe Mihai de Anica și va apropia pe Mihai de fată-sa, care are zestre mai mare decât sărântoaca de Anica. Mara Cudalbu pleacă urechea la vorbele Tudorei, ba crede și minciuna că Anica se lasă iubită și de alții, fiindcă ar fi fost văzută, mână 'n mână, într'o seară, cu alt flăcău din sat.

O scrisoare de a lui Mihai, aruncată 'n foc de mama Anichii, fără de a ști Anica ceva, o scoate și mai mult din sărite pe mama lui Mihai: — lasă să-i scrie fiului ei că Anica umblă după „drăguți”; că nu e fata sfântă pe care o credea el.

Bătrânul Cudalbu sosește dela oraș — acolo a fost în fața comisiei și comisia a constatat că are dreptate dacă își cere fiul la gospodărie — cu toate astea Mihai rămâne încă 6 săptămâni la deprindere de arme. Anica a alergat în calea bătrânului și, spre ciuda Mariei și Tudorei, intră braț la braț cu Ioan Cudalbu. Cudalbu presimte toată șiretenia vecinii Tudora și, când aceasta-i descrie zestrea Cătălinii primarului, îi arată ușa, dând-o pe ușa afară, pe lângă toate tânguielile nevestii-sale. „Banu-i de vină! El ți-a 'ntunecat muntea!“ strigă revoltat Ioan Cudalbu, fiindcă ține la Anica intocmai ca la copila sa.

Au trecut opt săptămâni și-l așteaptă pe Mihai să se 'ntorcă 'n sat. Anica e desnădăjduită, fiindcă n'a primit nici o scrisoare dela el (ea nu știe ce s'a petrecut în dosul ei, cu scrisorile și cu bârfelile Tudorei).

Cudalbu, bătrânul, supărat, se tânguie în casa Călimănesei de viața ce-o poartă, fiindcă-i face viața amară nevasta. Mara vrea cu orice preț pe fata primăresei — el nu se 'nvoiește odată cu capul. Ca o volbură vine Mara și poruncește bărbatului ei să se „care“ din casa asta, mai cu seamă când le vine fiul dela oaste. Cudalbu încă tot se potolește, fiindcă nu s'a „bătut“ până acum cu nevastă-sa — femeile își sar însă în cap și se despart supărate rău — Susana amenințând chiar pe Mara că o „opărește“ dacă mai vine la ea.

Și tot trebuie să vină, deoarece Mihai nu aleargă mai întâi la casa părinților, ci la Anica! Mama sa, desnădăjduită, vine să-l ducă și pe el de acolo și-acum se 'ncinge o gâlceavă: „năravuri muierești“, cum spune bătrânul Cudalbu. Mihai pleacă desperat dela Anica, crezând că Anica se uită și la alții, după cum i-a scris mama în epistolă.

Mama lui Mihai se bolnăvește de durere și trebuie să zacă. Intrigantei Tudora îi pare rău de cele petrecute și caută să repare greșelile, mărturisind Anichii toate. Amândouă „vrăjesc“ pe Mihai, dar nu trebuie să-l vrăjească, deoarece Mihai și acum ține la Anica. E zi de serbătoare și el nu joacă cu fetele din sat Dragostea Anichii și a lui Mihai învinge toate: mama Anichii se duce la patul bolnavei și o potolește, bolnava îi trimite vorbă că s'ar învoi cu căsătoria, numai tinăra păreche să promită că o să le lucre câmpul bătrânilor cât vor trăi — la ceeace tinerii se invoiesc tot de-a fuga.

Mihai află din gura flăcăului, de care se vorbea că ar fi fost seara „pe uliță“ cu Anica, cumcă *nu* e nimic adevărat — toate se îndreaptă spre bine, spre bucuria tinerilor, a bătrânului Cudalbu, protectorul lor, și a mamelor împăcate. Lăutarii cântă de joc, părechile se pregătesc pentru logodnă, „treburile muierești“ au trecut — fericirea casnică se va cuibări în mijlocul unei gospodării nouă, sănătoase, țărănești.

Apoteozarea iubirii curate, dela țară, cu învingerea finală a *curăției* și *perseveranței* celor îndrăgostiți. Veselie, scene duioase, cântece populare. O piesă teatrală populară, care merită să fie jucată și la noi.

Roluri: 2 bărbătești, 4 femeiești, principale; 1 bărb. secundară.

Scenăria: Două camere țărănești.

Costume: Țărănești.

Durata: Două ore.

Apare în „*Biblioteca populară a Asociațiunii*“, până în Septembrie 1934. Prețul 10 Lei.

Activitatea „Astrei” remarcată în publicațiile „Institutului Internațional de Cooperație Intelectuală”. „Societatea Națiunilor” a instituit, încă în a doua sa sesiune, o secțiune, care să se ocupe cu „cooperarea intelectuală”, purcuzând dela foarte îndreptățitul argument că ignoranța este dușmanul cel mai mare, atât între indivizi, cât și între popoare. În comisiile acestei secții și-au dat întâlnire mulți și însemnați reprezentanți ai popoarelor. Să nu numim decât pe câțiva din ei: academicianul filosof-poet Paul Valéry, criticul fr. Thibaudet, filosoful Brunschvig, savantul și bărbatul de stat P. Painlevé (†), dna Curie, prof. de ist. artelor Focillon, insp. gen. al Inst. publ. din Franța Julien Luchaire (care a scris darea de seamă despre experiențele dsale la această secție, ca președinte, în frumoasa sa carte: „Desarmarea morală” — 1932), spaniolul Madariaga, englezul romancier vestit Galsworthy (†), scriitorul ceh Jelinek și alții. Ar trebui un studiu special ca să arătăm eforturile laudabile, vrednice de luat la cunoștință, ale acestor reprezentanți ai intelectualității popoarelor, cari au muncit și muncesc, pe lângă toate zeflemelele ieftine ce se aduc cooperării între intelectualii dela „Soc. Națiunilor”.

În sub-comisiile acestei instituții își are și România pe reprezentanții săi vrednici, pe: dșoara Elena Văcărescu, pe directorul învăț secundar la Minist. Instr. Publice, dl C. Kirileșcu, pe dl prof. dela facultatea de med. (București) Ionescu-Mihăești și pe dl prof univ. G. Oprescu din București.

Institutul a publicat în anul acesta o lucrare mai mare, în limba franceză, intitulată: „*Arta populară și indeletnicirile muncitorești, după orele de muncă*”, în

*) „Art populaire et loisirs ouvriers”. Institut International de Cooperation Intellectuelle, Paris, Rue de Montpensier, 1934.

care dl O. referează despre România. Am primit și noi raportul și constatăm cu vie satisfacție că dl O., care ne cunoaște bine activitatea, arată străinătății munca ce o îndeplinește „Astra” pentru menținerea portului național, a cântecelor și obiceiurilor noastre, a dragostei de lectură sănătoasă. După ce descrie activitatea societăților „Furnica” ș. a., descrie plastic dl O., pe nouă pagini de tipar: Claca, emulația dela expozițiile de țesături și broderii, de sub egida „Astrei”, dansurile naționale și fanfarele noastre, cu concursurile lor, teatrele de diletanți, concursurile cu premiarea gospodăriilor mai îngrijite — aici se referă la sistemul introdus în anii din urmă prin Maramurăș, apoi conductele etnografice.

DL O. remarcă, la notă, când scrie despre răspândirea cărților bune în sânul poporului: „O observație interesantă în privința aceasta: țărănilor *nu* le place să li se distribuie cărțile *gratuit*. Raționează astfel: deoarece li se dau fără de plată, nu vor valora nici cărțile nimic. Din cauza aceasta „Astra” lasă să i se plătească, cu o sumă destul de minimă, cărțile. Alte-dăți primesc țărani cărțile în schimbul cotizației de membru”.

Despre școlile țărănești încă n'a putut refera, neavând încă cunoștință despre frumoasa lor dezvoltare în timpul din urmă.

În a doua parte a lucrării referează dl O. despre frumoasa activitate a concetățenilor noștri sași, a societății „Sebastian Hann”, în special, în privința păstrării costumului național, sub influința albimelor de colecții, de broderii și țesătorii, ale dlui Emil Sigerus.

În întreagă Europa e mare primejdia ca porturile naționale să dispară și ca populația să se americanizeze, să ia haine orășenești, lipsite de originalitate. Și lucrarea de față a Institutului vrea

să dea alarma și să salveze ce se mai poate salva.

Dl O. recomandă ca „să se arate muncitorilor de pe la uzine de ce sunt capabili lucrătorii din Orient” și pledează pentru „crearea de mici muzee de artă rustică”, pentru ca să servească de stimulent. Ar dori să vadă și reproduceri, în formă de cărți postale, de albume, etc. a obiectelor de artă de prin muzeele etnografice, cum a văzut în Anglia, d e., în muzeul „Victoria și Albert” din Londra. Conferințele cu proiecțiuni să sporească dragostea tuturor față de ce este artă autohtonă, frumoasă.

Nu mai mulțumi putem dlui O. pentru bunele servicii aduse astfel artei românești. Dsa a ținut conferințe apreciate în cadrele „Astrei” noastre, și-a adus anume elevii, studenții și studente dela universitatea de litere din București, ca să studieze, pe îndelete, „Muzeul Astrei” din Sibiu. Tot d-sa a redactat frumosul număr special dedicat artei populare românești, al revistei de artă din Londra: „The Studio” și, ca român, a fost ales să înceapă o serie de cărți din domeniul artei franceze, de o mare casă de editură franceză („La Renaissance du livre”), cu biografia și aprecierea pictorului *Géricault*. După cum vedem, dl O. aduce reale servicii la răspândirea cunoștințelor despre frumusețile artei țărănești dela noi și putem fi satisfăcuți că și „Inst. Intern. de Cooperatie Intelctuală” a luat notă astfel despre activitatea „Astrei” noastre (H. P.-P.)

„Revue de Transylvanie”, Tomul I, No. 1, Cluj, Mai, 1934. O publicație ce face cinste societății noastre. În mijlocul haosului, care stăpânește astăzi când e vorba de lozinci — „revista” aceasta „a Transilvaniei” vrea să fie firul Ariadnei în labirint, vrea să ne dea răspunsuri respicate, cu cari să ri-

postăm în discuții acelora, cari sunt potrivnicii tezei noastre.

Gând minunat a fost acela ca „Astra” să editeze o astfel de publicație, în limba franceză, fiindcă și străinii, dar și românii cei cari vreau să informeze străinătatea — vor găsi de aici înainte răspunsuri autorizare, pline de greutate, ale bărbaților competenți.

Președintele Masaryk a spus odată: „Burzuluiala pătimase încă nu este un program”, voind să înțeleagă prin aceasta că vorbăria goală, pătimase, când își iese omul din pepeni, încă nu atestă de loc seriozitate, un sistem, un program,

Iată aici discuții ad rem, academice, lipsite de patimă, acuze, aduse'n fața forului european din partea unor specialiști.

Directorul publicației apărute sub auspiciile „Astrei” este dl prof. univ. și membru al Acad. Rom. *Silviu Dragomir*, cunoscutul istoric, președintele nou-înființatei noastre secții demografice; șef-redactor prof. univ., doctor în litere dela Sorbona din Paris, dl *D. D. Roșca*. Amândoi au știut să strângă în jurul revistei o seamă de colaboratori de prima ordine, încât dela întâiul număr, de 138 de pagini, frumos tipărit în oficina „Imprimeriei Naționale” din București, poate ajunge cetitorul la convingerea că o astfel de publicație umple un gol simțit în viața noastră intelectuală.

Ceeace desvelește dl prof. *Silviu Dragomir* referitor la duplicitatea contelui Bethlen, ca om de stat — ceeace arată dl prof. univ. O. Ghibu, comentând cartea secretă a guvernului maghiar de dinainte de războiu — carte în care se dovedește că și biata noastră „Astra” culturală era spin în ochii guvernanților. sortită pierzaniei — ceeace ne arată dl prof. univ. I. Lupaș, privitor la căderea monarhiei putrede austro-ungare — ceeace ne demonstrează dl

prof. univ. N. Drăgan, referitor la autohtonitatea românilor în ținuturile acestea — ceea ce ne documentează dl Sabin Manuilă, specialistul în demografie, privitor la natalitatea populației Ardealului și la populația orașelor cu fluctuația lor — ceea ce ne evidențiază prof. univ. Coriolan Petran, arătând istoria artei maghiare în serviciul revizionismului, — ca să nu amintim decât articolele cele de extensiune mai mare — sunt tot atâtea probleme, cari trebuiesc meditate, răs-gândite, ca să alimenteze discuțiile de multe ori, vai, atât de sterpe

Ce material prețios și la „Note” și la „Dărilor de seamă”! Numai câteva indicii: se analizează cărțile recente ale dlor: Seton-Watson, I. P. Papp, Veress și G. Moroianu; se publică panegirice la moartea bărbaților de seamă I. G. Duca, Th. Mihali, Vasile Goldiș și Șt. C. Pop — se publică discuțiile din parlament — în sfârșit: tot ce poate lămuri problemele cardinale ale vieții Transilvaniei de după războiu.

Secțiile „Astreii” au o mare misiune cu colaborarea regulată la această „Revistă a Transilvaniei”.

Cum vor putea ajuta și despărțămintele cauzei? Fiecare despărțământ să considere drept o datorie a sa de a abona revista și de a o răspândi, nu numai acelor unde se citește franțuzește, dar de a încredința pe câte un conferențiar cu o recenzie, dare de seamă conștiincioasă, în fața intelectualilor noștri.

Câte unui intelectual străin, recalcitrant încă, bine ar fi să i se dea câte un număr din „R. de T.”, spunându-i-se: Citește și apoi să discutăm mai departe! De sigur, peste noapte nu îl vom câștiga pentru argumentația noastră, dar — încetul cu încetul — va începe să raționeze și... gutta cavat lapidem.

Va ajunge și minoritarul recalitrant la convingerile unor bărbați de

stat ca Jules Cambon sau Saint Aulaire, că un status quo ante ar fi o imposibilitate morală.

Jules Cambon scria în 1927, în „Revue des deux mondes”, că starea de astăzi în România oferă „minimul de injustiție” față de maximul de mai înainte, când toate se făceau „în profitul unui mic număr de magnați”, iar Saint Aulaire scria în 1928, că luarea în considerare a „optanților” maghiari: „ar aduce, de sigur, revoluții, probabil războiul și, până atunci, deposedarea a 500.000 țărani, în folosul câtorva feudali unguri”.

Tezele contelui Bethlen sunt tezele câtorva feudali unguri!

Dacă vrem ca problemele să se clarifice, ca atmosfera să nu fie așa de încărcată — să contribuim cu toții ca „Revue de Transilvanie” să aibă răsunet, cu argumentațiile ei, și în sânul nostru și în străinătate.

(Apare de 4 ori la an. Număr 150 lei. Administrația Cluj, str. Mico 40.)

(H. P.-P.)

„Neamul românesc pentru popor” în al XXII-lea an de trudnică existență, apare mai departe cu aceeași mișcătoare stăruință din trecut, ca buletin al „Ligii culturale” făcând pe deoparte oficiul de organ al Comitetului central executiv al Ligii în raporturile cu secțiile și membrii ei, pe de alta de revistă de răspândire în popor, a culturii.

Numărul 10 din 16 Mai c. aduce — ca de obicei — un rodnic articol al dlui N. Iorga, în care în câteva adânc simțite și sfătoase rânduri — profesorul seamănă din trista pildă a secetei de azi, învățături privind primejdiile urmări ale zăbavei celor ce nu și-au lucrat la timp pământul. Din înfățișarea unui fapt concret, îndrumarea experienței se desprinde îndelung vorbitoare.

Dl prof. G. G Longinescu al cărui dar de a înălța pe cei mulți la nivelul purității gândului său e într'adevăr uimitor, urmează îndată — la obișnuitul său loc — cu „Știință pentru neamul românesc“, vorbind cu entuziasm despre al optulea „Congres al Asociației Române pentru înaintarea științelor“.

Scurtul dar indiușătorul istoric al strădaniilor Asociației culminează cu evocarea figurii de mare muncitor și organizator a Doctorului Istrati.

Colaborări harnice se adaugă acestor două alese nume.

Buletinul dela sfârșit al „Ligii culturale“ ne aduce o inimoasă *Chemare* intru pregătirea congresului general al „Ligii“ ce va avea loc la Vălenii de Munte la 15, 16 și 17 Iulie, sărbătorindu-se totdeauna un sfert de veac dela întemeierea Unversității populare „N. Iorga“. Va fi un ales prilej de publică recunoaștere a contribuției luminaătoare ce Universitatea din Văleni a dăruit-o culturii naționale.

Nu putem încheia aceste sumare însemnări fără a nu mărturisii cotropitoarea melancolie ce ne învăluie, văzând în ce modeste straie apar gândurile sărbătorești ale acestui „*Neam românesc*“ față de care avem totuși cu toții alătea vechi îndatoriri.

Al. D.

Cursuri agricole țărănești în Someș în 1931. Primin din partea dlui A. P. Bănuț, membru fondator al „Astrei“ și fost președinte al desp. central județean Târnava-Mare, o seamă de interesante acte oficiale înaintate Ministerului Agriculturii și privind funcționarea în *Decembrie 1931*, a unor *cursuri agricole țărănești* în jud. Someș, la Dej. Organizarea acestora s'a făcut de către Prefectura județului sub conducerea de atunci a dlui A. P. Bănuț și cu largul sprijin al Camerei de agricultură.

Cursurile au început la 7 și au durat până la 21 Decembrie 1931, cu un total de 96 ore teoretice și practice, cu 30 elevi plugari întreținuți în mod gratuit de Prefectură și Camera agricolă și cu următoarele cursuri: *Constituție și îndatoriri cetățenești* de dr. Aurel Bănuț; *Noțiuni de drept civil și Cartea funduară* de dr. Liviu Mișca; *Higiena și medicina populară* de dr. Valeriu Bilțiu; *Silvicultura* de ing. silvic Vasile Rus; *Creșterea vitelor* de dr. Petre Niculescu; *Cultura plantelor de nutreț* de ing. agronom Gavril Moraru; *Pomicultura* de ing. agronom șef Gh. Cordonet.

Cursiștii au urmărit cu un viu interes desvoltarea prelegerilor, au discutat cu aprindere chestiunile tratate și au ținut a executa fiecare în parte lucrările practice.

Acțiunea de culturalizare prin aceste cursuri și-a ajuns pe deplin scopul, aducând astfel remarcabila-i contribuție la închegarea unei prielnice atmosfere de înțelegere pentru curentul *școalelor țărănești* ce a cuprins astăzi — datorită „Astrei“ — mai toate județele Ardealului.

Rodnica inițiativă din 1931 a dlui A. P. Bănuț se cere de aceea elogiios reliefată în cadrul idealist al năzuințelor de culturalizare a masselor țărănești.

Al. D.

O școală țărănească în Hoteni (Maramureș). În desp. Maramureșului s'a întâmplat de curând un fapt de o deosebită semnificație. Directorul școalei primare din Hoteni — dl I. Vlad — apreciind importanța școalelor țărănești înființate de „Astra“, a întemeiat și D-sa ajutat de o seamă de intelectuali pricepuți — o astfel de instituție în satul său. Exemplul dela Sighet a fost fără indoiială, hotărîtor, cu atât mai mult cu cât în Hoteni locuiesc 5 foști elevi ai școalei D.-rului Ilea.

Școala țărănească din Hoteni a funcționat sub auspiciile „Astrei”-Maramureș ținându-și cursurile în fiecare Duminecă și Joi, timp de 3 luni. S'au ținut conferințe însoțite cu demonstrațiuni practice. Lecțiuni de *pomicultură* și *agricultură* a dezvoltat dl inv. Gh. Andreica din Breb, *creșterea vitelor*: dl inv Ioan Vlad din Hoteni, *geografie*: dl inv. Traian Bucurescu din Ocnasugataș, *instrucțiunea civică*: același, *apicultura* dl inv V. Fodoruș din Desești, *istoria neamului*: același, *higiena și medicina*: dl Dr. Al. Wiener din circumscripția Ocnasugataș, *educația religioasă*: Pr. I. Dagomir.

Au frecventat aceste cursuri 25 de țărani ce au dat la 22 Aprilie un bine reușit examen.

Notăm că în ultimii ani o vrednicie generală freamătă în această comună. S'au plantat mii de pomi, locuitorii cumvătă zeci de jughere de pământ dela satele învecinate.

Rodnica faptă a învățătorilor din Hoteni pricinuieste lauda noastră entuziastă și pune problema înființării școlilor țărănești și la sate cu sprijinul învățătorilor, preoților, medicilor și inginerilor locali, cu avantajul de a nu mai deplasa pe țărani în orașe și de a reduce la minimum sau chiar cu totul cheltuelile de obicei destul de ridicate.

Al. D.

O „Chemare” de cinstire a trecutului și de pregătire a viitorului. Dl Horia Teculescu, președintele desp. nostru din Sighișoara, a tipărit și răspândit de Paști, în satele Târnavei Mari o foarte inimoasă „Chemare” intru cinstirea eroilor trecutului și răscolirea energiilor ce vor făuri temelia de mâne a țării.

Pentru importante sugestii ce poate da și altor despărțăminte, publicăm în întregime „Chemarea” dlui H. Teculescu

despre a cărui vrednicie și bine chibzuită activitate vom avea prilejul a ne ocupa în curând :

CHEMARE !

De sf. Paști, aș dori să învieze în sufletul nostru un gând bun, gândul de cinstire reală a trecutului, de manifestare activă a admirației noastre față de trecut, prin însemnarea, pentru toate vremurile, a numelui celor căzuți în războiul pentru întregirea neamului (1914—18).

Cunoscut fiind faptul, că cultura unui neam stă în raport cu cultul eroilor, societatea „Astra” îndreaptă o căldă chemare către fruntașii satelor din județul Târnavă-Mare, ca preoții, învățătorii, primpretorii, pretorii, notarii, primarii și țărani fruntași să se grupeze în fiecare sat, în cadrele „Astrei”, pentru cinstirea eroilor, făcându-se tabloul eroilor, jertfe de temelie ale țării noastre. Tabloul acesta să arole: fie chipul, fie numele eroilor căzuți în război și să fie așezat în școală, iar unde se poate și în biserică. Deasemenea vor fi îngrijite și mormintele eroilor.

Apoi, ca o altă dovadă de cinstire a eroilor, se va ridica, la o răspântie a satului, un monument sau o troiță, în amintirea lor. Această înfăptuire nu cere atâta cheiuitală, câtă tragere de inimă, fiind în acelaș timp un examen de cultură pentru noi.

Rânduri de oameni vor trece pe acolo făcându-și semnul crucii și pomenindu-i; ei vor trăi, astfel și după moarte.

Dar, pe lângă datoria față de trecut, trebuie să ne facem datoria și față de viitor. De aceea intenționăm, cu ajutorul D-voastră, a pune în valoare energiile sufletești ale județului nostru. Se pierd, în lumea satelor, atâția copii cu rână de carte. Prozatorul Brătescu-Voinești ne-a arătat (în „Neculăiță Minciună”) tragedia unui suflet dornic de carte strivit de mediul neînțelegător. În fiecare sat este în cl. IV-a primară cel puțin un copil mai răsărit, care trebuie îndreptat spre învățatură mai înaltă, spre liceu.

Povestea tristă a lui Neculăiță Minciună se repetă mereu. Și e păcat să se împrăstie energiile neamului, fără să fie folosite spre binele lui. Să răscolim, dar, aceste energii și să nu lăsăm să se risipească nici una!

Noi, cei de azi, să ne 'nchinăm la mormintele celor cari au fost și din marginea lor să culegem îndemnuri pentru îndrumarea generațiilor de mâine. Cu credință și cu dragoste să ne apropiem, cu eulavie și mâni pioase, împărtaşindu-ne cu tainele sfinte ale trecutului, pășind, astfel, spre viitor cu gând curat și cu încredere, căci ooricât de însemnat ar fi trecutul, e, totuși, mai mare viitorul neamului nostru. Pentru mărirea lui, s'asezăm cruci pe mormintele celor cari au fost și să sădim idealuri în sufletul celor cari vor veni. Altcum înzădar vom aștepta să ne cinstească generația viitoare, dacă nu ne va vedea pe noi cinstindu-ne înaintașii și apărându-ne pământul țării cu truda de fiecare zi.

Prin muncă fără preget, răsplătți de sudoarea frunții noastre, vom birui toate năcazurile și greutățile de azi, aducându-ne aminte de strămoși și privind cu încredere viitorul.

Vă rugăm stăruitor să ne înștiințați dacă s'a ridicat în satul Dv. monumentul eroilor și dacă este vreun elev care va urma liceul nostru?

Dumnezeu să ne-ajute s'auzim de bine!

Sighișoara, 4 Aprilie 1934.

Președintele Astrei:

Horia Teculescu

Dir. lic. „Principele Nicolae“.

Scene demontabile pentru teatrul sătesc. In Buletinul de îndrumări și în-

făptuiri culturale al Ministerului Instrucțiunii, intitulat „*Învățământul primar și cultura poporului*“ (an I, Octombrie—Noembrie 1933, Nr. 1—2), dl Victor Ion Popa, — consilier pentru teatru al Fundațiilor Regale — a publicat un extrem de interesant articol care dă organizațiilor de teatru sătesc binevenite și mai ales bine chibzuite sfaturi intru construirea de „scene demontabile“.

Una din piedicile esențiale ale celor dornici de a infiripa teatru sătesc e fără indoială, imposibilitatea de-a avea o scenă permanentă într'o sală încăpătoare. Cum in genere clădirile noastre sătești sunt cu totul impropriei unei astfel de construcții, dl Victor Ion Popa a găsit mai potrivită ideea „scenelor demontabile“. Așezarea unei scene de acest fel nu durează mai mult de o oră, putând fi ușor mutată — in aceeași zi chiar — in diferite clădiri și pe deasupra imediat adaptată încăperii in care se montează. Costul apoi nu trece mult peste cinci mii de lei, chiar dacă materialul ar fi mai scump cumpărat.

Indicațiuni amănunțite cu precizări dimensionale și schițe clar desemnate se găsesc in același articol la pag. 23-32.

Recomandăm cu multă căldură îndrumările tehnice ale dlui Victor Ion Popa dela care așteptăm de altfel prețioase contribuții la organizarea teatrului nostru sătesc in legătură cu care a și anunțat un „*manual de regizare teatrală pentru învățători, cu adaus despre tehnica și dicțiune*“.

Al. D.

Bibliografie.

Cărți:

Al. Dima: **Motive hegeliene în serisul eminescian**, Sibiu 1934, pag. 16; Lei 15.

Tutoveanu G.: **Gedichte. Auswahl.** In's Deutsche übertragen von A. Flachs. Bărlad „Frații Chiriac“, 1934. Prețul 30 Lei.

Reviste:

Cele trei Crișuri. Oradea, a. XV, Mai. **Satul**, revistă de cultură pentru popor a. IV, Nr. 42, Maiu 1934.

Klingsor. Brașov, 1934, anul XI, Mai.

Făt-Frumos, Cernăuți, an. IX, Nr. 1.

Gazeta cărșilor, Ploești, a. IV, Nr. 1; 2.

Buletinul demografic al României, București, an. III, Nr. 5; 6.

Rev. „**Ramuri**“, an, XXVI, Nr. 1, Mai 1934, Craiova.

Rev. „**Arhiva**“, organul soc. istor. filolog din Iași, a. 41, Nr. 1—2, Ian.—Apr., 1934.

Rev. „**Neamul Românesc pentru popor**“, București, a. 22, Nr. 10; 11.

Rev. „**Caleidoscop**“, Cluj, a. I, Nr. 1. **Primul buletin al grupărei intelectuale „Thesis“** din Sibiu